Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITET

AUG. JOHNSONS
BOKBINDERI
GÖTEBORG

BIBLIOTEK·GÖTEBORGS·UNIVERSITETS·

Allmänna Sektionen

Geogr.
Europ.

VAR MAN ÄTER-OCH VAD-
I EUROPA

FRANK HELLERS RESEHANDBOK

ALBERT BONNIER

Ternér

FRANK HELLERS

RESEHANDBOK

VAR MAN ÄTER VAD I EUROPA

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

GÖTEBORGS STADS BIBLIOTEK

Copyright. Albert Bonnier 1927.

STOCKHOLM
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1927

I.

LITEN ARIADNETRÅD

INLEDNING.

Förlaget har i ett brev uttryckt den smickrande uppfattningen, att jag skulle vara särskilt ägnad att bistå resande svenska ungkarlar i utlandet — ge dem råd och vinkar om var de skola bo, äta och dricka för en måttlig penning och var de skola roa sig om aftonen på ett anständigt sätt. Följaktligen har förlaget föreslagit mig att skriva några artiklar om detta, och efter en passande tvekan har jag sagt ja.

Det är sant, att en svensk, som för första gången passerar färjbron i Sassnitz eller Köpenhamn, känner sig som det nyfödda barnet både vad livslust och oerfarenhet beträffar. Hans själ, hans sinnen och hans plånbok stå öppna mot världen; han vill fylla sig själv med intryck, och han bryr sig inte så förfärligt mycket om vad det kostar, bara han får sina önskningar tillfredsställda. Men var skall han ta in? Var skall han äta? Vad skall han dricka? Och vart skall han ta vägen efter att ha ätit och druckit, innan han går hem till det hotellrum, där man — enligt vad min gode lärare Herman Bergius tidigt inskärpte hos mig — i alla fall aldrig vistas i vaket eller nyktert tillstånd?

Det är allvarsamma frågor, och förlaget anser mig lämplig att besvara dem.

I snart femton års tid har jag irrat världsdelen runt. Jag har sett åtskilliga folkslag och försport deras lynnen, såsom det säges om den förste namngivne turisten. Eller, som en senare och mera vittbefaren skald säger om sig själv:

In extended observation of the ways and works
of Man,
from the Four-Mile-Radius roughly to the plains
of Hindustan,
I have drunk with mixed assemblies, seen the
racial ruction rise
and the men of half Creation damning half Creation's eyes!

Eller fritt omskrivet:

I ett ganska vidsträckt studium utav mänskligheten plan,
ifrån Londons Fyrmils-radie till det gula Hindustan
hörde jag i många grogglag (ras mot ras och klan
mot klan),
mänskligheten ena halvdel be den andra dra för
fan!

Så långt som Kipling har jag aldrig kommit och kommer jag aldrig, men så långt kommer inte heller den vanlige resande ungkarlen. Och

därför behövde jag inte ha tvekat. Men det fanns en annan sida av saken.

Jag har inte rest efter Bædeker, och jag kan inte konkurrera med Bædeker. Jag har rest som det har passat mig, utan alltför mycken sentimentalitet och kanske utan den rätta nyfikenheten på museer och minnesmärken. Jag har drivit runt på sillmjölkens oreflekterade vis; stannat här och där, ibland på de berömda ställena, lika ofta på andra ställen, dröjt kvar en tid och drivit vidare. Och därför får man inte vänta sig allsidiga upplysningar. Envar sin egen professor eller allt mänskligt vetande i sammanhang — nej. Men inte heller allt möjligt kulinariskt och hotellvetande! I dessa tider, då vapnens larm har tystnat för sedelpressarnas och en myntsort ena dagen är värd en billiondel av sig själv för att nästa dag stråla i oförminskad gloria — i dessa sällsamma tider skifta priser och kvaliteter kameleontiskt. Ett ställe som var medelmåttigt 1914 kunde vara gott 1922; ett ställe som var utsökt 1922 kan vara eländigt 1927 — om det inte är stängt av polisen.

Men till vittnesbördet, till förkunnelsen!

DANMARK

§ 1.

— De spiser saa grimt! sade en klotrund restauratör på Bornholm sommaren 1925.

— Vem är det som äter fult?

— Svenskerne nu om Stunder.

Jag bedrövades på min nations vägnar.

— Hur då? Sticka de kniven i munnen? Sörpla de i sig soppan, eller smaska de?

— Nej, men de drikker ikke noget!

Han tömde vemodigt sitt eget glas.

— Jeg skal sige Dem, naar man saa en Svensker komme før Krigen, saa tog man et Nap i Dugen — frem med en frisk! og de bedste Ting paa Bordet! Det var den Gang! Det bedste var ikke for godt, for man vidste, at der vilde blive druket noget!

Med all respekt för Brattsystemets uppfostrande betydelse, tror jag, att ovan anförda klagan var oberättigad. Svearnas sekelgamla, beprövade törst står nog bi ännu och belönas både med ren duk och det bästa på bordet, om törstens innehavare går på de riktiga ställena. Men var ligga de i Danmark? Det är härom jag vill ge några antydningar och råd.

Dessförinnan vore det emellertid klokt att tala om hotellförhållanden.

Danska hotell stå inte högt — så mycket är säkert. Badortshotellens inredning för tanken till Sparta: en träsäng, ett toalettställ av »marmorerat» trä, en stol och väggar tunna som papper. Alla dessa saker kan man ju taga med sinnesro om sommaren är vacker. Men om den inte är det, och om man tvingas att uppehålla sig mycket på sitt rum, bör man aldrig glömma en sak: allt som bliver sagt i kamrarna på ett danskt sommarhotell, bör också kunna predikas från taken! Inom tjugufyra timmar tillhör det under alla omständigheter offentligheten! — Men å andra sidan är toleransen större än någon annanstans i Europa.

Vad hotellen i Köpenhamn beträffar, äro de inte m y c k e t mer komfortabla än badhotellen, om man inte vill betala ganska solida summor och installera sig på d'Angleterre eller Terminus. Svenskarnas älsklingsställen äro sedan gammalt Cosmopolite och Paladshotellet, och de äro ju synnerligen respektabla och solida ramar för bankdirektörer och grosshandlare. Men på alla hotell vid Raadhuspladsen och Vestervoldgade (Paladshotellet, Belvedere, Kong Frederik, Hafnia, Park o. s. v.) har åtminstone jag alltid generats av en sak: det infernaliska bullret från gatan. Verkligt storstadsbuller kan rentav vara sövande, men spårvagnslarmet i Köpenhamn, kombinerat med Rådhusklockorna, håller mig ofelbart vaken. Jag

rekommenderar Kongen af Danmark, dock: översta våningen, som i alla storstäder! Den som inte fruktar buller eller det i svenska öron egendomliga namnet, kan ju taga in på ett av de tre Missionshotellen, som äro billiga och propra. Dock bör man i så fall undvika att göra som den redan omtalade Herman Bergius, vilken bodde på Missionshotellet vid Helgolandsgade under namnet judemissionären Johansson från Kristianopel. Klockan fem på natten väcktes hela hotellet av ursinniga ringningar från ett av rummen. Det var den nyligen hemkomne judemissionären Johansson, som ringde på portieren med anhållan att genast få Gamla testamentet; ty på nattduksbordet låg bara Nya testamentet framlagt.

Rummet är klarat, middagen förestår. Vart bör man gå i Köpenhamn för att äta?

Naturligtvis vimlar det av möjligheter. Vill man se smalvristade komtesser, går man på Nimb, vill man se grossererdöttrar, på d'Angleterre, vill man se Adamsson i väldig upplaga, går man på Wivel eller Industrien. Att alla dessa ställen ha förträfflig mat, det vet och intygar varje svenskt och åderförkalkat hjärta som har fyllt de fyrtio. Men vill man taga min välsignelse med på resan, går man på Hammers Fiskehus, Phønix eller Giannini. Det första är välkänt av svenskarna som frukostställe, men på förmiddagen är det som oftast överfyllt. På kvällarna erbjuder det tre förträffliga egenskaper: det har god mat, goda

viner och slutligen — en sak som är ytterst sällsynt på danska restauranger, där värmeledningen och cigarröken kämpa en ädel kamp om vem som skall lyckas kväva gästerna — slutligen har det god luft!

Men det har ingen musik, och om man önskar diskreta toner till sin middag, går man på Phønix i Bredgade — förmodligen det enda hotell i världen som bär titeln hovhotell. (Hur har det uppnått denna ära? Finn det välkända namnet på en av tre generationer älskad dansös — ett namn som rimmar på det ovanliga verbet s m a g m a r, och fråga vassen som förrådde kung Midas' hemlighet — kanske är den lika indiskret med senare regenters. Jag vet ingenting. Men Phønix är alltså kungligt hovhotell.) På Phønix får ni delikat mat, kanske den bästa i Köpenhamn (fastän ni inte längre får nöjet att se den tveskäggige hovhotellägaren Neijdendam servera soppan personligen), vinerna äro utsökta, och professor Nielsen, kaféhovmästaren, sörjer för att Grönstedts blå lurar iskyld i kaféet. A d l i b i t u m.

Men om ni har lust att se något nytt och inte i alla fall ämnar er söder om Alperna, återstår ett tredje middagsställe. Det är Gianninis restaurang I t a l i a vid Vestervoldgade. Giannini är en jättelik son av Lucca, om vilken stad det säges att den haft två stora söner: Puccini och Giannini. Jag kallade honom Cazzoletti i en längesedan mossbelupen roman. På den tiden höll han till i en

liten källare, där publiken mest var operaii, stuckatörer, marmorarbetare, som spelade morra och drucko vin. Nu är hans publik betydligt finare — utländska diplomater och varietéartister. Men hans kök är lika gott, både hans minestrone (kålsoppa), hans zuppa di pesce (fisksoppa) och hans oca (gåsstek) — allt på sin tid. Och hos honom får ni de tunga, naturligt musserande röda vinerna från Piemont, Barolo och Barbera, som äro så okända i jämförelse med den överskattade, oftast sura chiantin. De lagar som bestämma över erkändhet och misskändhet äro på det hela taget lika sällsamma, när det gäller viner och mat som när det gäller poeter. Som den redan ofta omtalade Herman Bergius brukade säga: — Vilket misstag när man kallar lejonet för djurens konung! Djurens konung är det ädla svinet och långtifrån det torra och illasmakande lejonet!

Kvällen för övrigt?

Den som är teaterintresserad finner ju hastigt vad han önskar. Är Tivoli öppet, är saken förmodligen avgjord med detsamma, och annars blir det väl i regel Scala, som nästan uteslutande lär leva på svenska besökande, och som också presenterar publiken lika vackra bilderböcker som motsvarande teatrar i Paris och London. Men annars finns det (för den mindre teaterintresserades räkning) en liten kabaré, som heter Bonbonnière, där en av världens originellaste och mångsidigaste konstnärer uppträder. Han liknar Edgar Allan Poe och skulle

ha varit millionär, om han varit född på samma sida av oceanen som Poe (vilken säkert hellre borde varit född på denna sidan). Hans namn är Storm-Petersen. — Ute på Frederiksberg ligger Riddersalen eller Drachmanns Kro. Den är inte framstående som kabaré betraktad, men den är behaglig nog som nattlokal för den som inte orkar dansa eller se dans.

Dagen efter!

Intet är viktigare än valet av frukostställe denna dag, och jag har hela fyra att föreslå den vinterlige gästen. Om sommaren myllrar ju Tivoli av divaner och paviljonger, som äro ganska behagliga fastän nog så dyra; och längs Sundet ligger ju den ena badorten efter den andra i Köpenhamns omedelbara närhet.

Det första av mina vinterställen är Café de la Reine vid Søtorvet. Det har lätt tysk stil med paneler, bågvalv och kalkväggar. Dess smörgåslista är lika omväxlande som dess förråd av smårätter. Priserna äro moderata, och på förmiddagarna är det dessutom föga besökt och har alltså god luft i motsats till så många andra danska ställen, där luften är halva födan. — Mitt andra ställe är Grand Café vid Kongens Nytorv. Här får man ett utmärkt smörgåsbord, med matjésill på väldiga isblock och infrusna brännvinsflaskor. I hörnet räknar en gammal »bornholmer» (i Sverge kallad dalaklocka) högljutt sekunderna, men ingen räknar centiliterna, och man glömmer lätt kvar sig i en fönstersoffa,

tills den tidiga vinterskymningen sjunker över Konungens Nya Torg. — Det tredje stället är Admiral Gjeddes Gaard i Store Kannikestræde, ett gammalt historiskt hus, som undergått en lätt restaurering och är hem för olika konstnärsföreningar. Om sommaren äter man på själva den trädprydda gårdsplatsen, om vintern inne i hemtrevliga smårum. Maten är god, och om man förlänger frukosten en smula, kan man övervara de litterära aftonunderhållningar, som med jämna mellanrum anordnas. Där läsa unga diktare upp dikter, och unga sångerskor föredraga visor. — Det fjärde och sista ställe jag har att föreslå har mindre med Apollo att göra. Det är Davidsens Vinstue vid Aaboulevarden. Där härskar ännu den obeskurne Backus, arm i arm med Danmarks smörgåsgud. Sådana cocktails som här får man visst leta förgäves efter i andra delar av den kända världen — cocktailglaset är utbytt mot ett absintglas — och en sådan smörgåslista som här finns överhuvudtaget inte att uppdriva i den kända världen. När jag såg den senast, var den fyrtiofem centimeter lång och upptog åttio olika smörgåsar! Allt finnes på den, på tre till fyra sorters olika bröd, från kaviar och gåslever till rostad torskrom, grisfot och varm kalvhjärna. Vid åsynen av detta dokument erinrar sig den andligt sinnade osökt duken som nedsänktes till Petrus.

Köpenhamn är inte hela Danmark, och om den svenske turisten har råd att offra mera tid på

detta älskvärda och gästfria land, råder jag honom att se något av den danska landsorten. Detta göres lämpligast på urinvånarnas naturliga fortskaffningsmedel, cykeln. På en sådan tur kommer man att möta den ena lilla provinsidyllen efter den andra — Stubbekjøbing Maribo, Svendborg, Ribe — med förträffliga gammaldags värdshus.

Vill man se vad ett koldt Bord var förr i världen och ännu kan vara (för fem kronor), skall man exempelvis avgjort kosta på sig några timmars uppehåll i det eljest prosaiska Slagelse och besöka paviljongen i dess Anlæg.

Vägarna äro förträffliga, och med jämna mellanrum avbrytas de av små poetiska färjställen. Överhuvudtaget inser man på en sådan färd, hur rätt en stor engelsk tidning hade, när den nyligen recenserade en dansk Dickensfilm, som visades i England: »Allt är som klippt ur Dickens», skrev tidningen, »och varför? Jo, det lilla Danmark har inte industrialiserats som England och de flesta andra länder, Danmark lever ännu halvt kvar i den tid som vi industriländer lämnade för åttio år sen, i bondetiden, i värdshustiden, i Dickensidyllen.»

Ja, eller H. C. Andersenidyllen! Och det är det som ger Danmark dess alldeles egenartade charm.

§ 2.

Saker att iakttagas vid umgänge med danskar:

1. Att inte »stöta» på alla vokaler. Danskarna »stöta» ofta, oftare än de tro, men mindre ofta än svensken tror.

2. Att inte genomgående säga e i stället för a (gede för gade och Emer för Amager); det danska a:et lär ingen svensk sig någonsin att uttala (utom bartendern Gustavsson på Kong Frederiks bar); och när svensken säger e i stället för a påminner han endast om dansken som utbyter sitt e mot a, i tro att tala oklanderlig svenska — »rosans sköna doftar». Överhuvudtaget bör man tala svenska, men långsamt, så begrips man nästan överallt och gör skandinavismen en tjänst.

3. Att undvika vissa svenska ord (exempelvis måsen), som betyda helt andra, chockerande saker på danska.

4. Att inte söka påskynda kypare genom att slå i bordet och ropa: Vaktmästarn! eller: Tjener! En dansk kypares gång genom tiden och rummet lyder lagar, som ingen gudamakt rubbar en tum eller påskyndar en sekund.

5. (Särskilt viktigt.) Att icke förväxla det danska ordet sjus med det svenska ordet

skjuts. Det gjorde en av mina vänner. Han skulle bo på ett badhotell ett gott stycke utanför Köge. Följaktligen telefonerade han på sin bästa danska till badhotellet:

»Mød 11,15 Formiddagen med Sjus i Køge.»

När han steg ut ur tåget, väntade hotelldirektören på perrongen med en stor, fräsande visky-grogg i handen!

TYSKLAND

§ 1.

— Ih, hvor det bliver dejligt at mødes med Rødspætten!

Detta utrop hörde jag en gång på färjan från Warnemünde till Gedser.

Den unga danska dam som fällde yttrandet hade, om inte alla tecken vittnade falskt, varit fjorton dagar i Mellaneuropa. Men denna tid hade varit nog för att lära henne fosterlandskärlek.

Själv är jag långtifrån främmande för denna känsla.

> Jag längtar hem sen fjorton långa år.
> I själva sömnen har jag längtan känt.
> Men ej till människor: jag längtar helan,
> jag längtar smörgåsbord, som barn jag åt.

Detta är inledningen till en predikan, vars tema är tröstande: den svenske turisten, som går över färjbron i Sassnitz, behöver inte gripas av samma obotliga gastronomiska hemlängtan som den unga danskan. Om han får undvara Smörgåsbordets Idé, sådan den finns realiserad i Karl XII:s land, finner han överallt idéens ofulländade återspeglingar

i verkligheten; om han ingenstans träffar på O. P. — finns O. P. kvar? Are Dover's cliffs still white? — tillhandahålles det honom överallt Korn, Steinhäger, ja, till och med något som kallas Broholmer, och som ganska troget återger en tysk handelsresandes föreställning om en dansk snaps serverad varm en julinatt.

Alltså, av bukliga anledningar behöver man inte känna sig i landsflykt på andra sidan Östersjön. Men för resten inte heller av andra anledningar.

Tyskland erbjuder tydligtvis växlingar inom sina gränser och även så stora olikheter mot oss som ett sjuttiomillioners folk måste uppvisa gentemot ett sexmillioners. Men varje svensk resande i Tyskland måste ändå säkert skriva under det yttrande som professor Böök hörde fällas i Paris under kriget. Det var en liten parisiska, som fällde det om några svenska parlamentarici, för vilka ljusstaden gav en bankett. — Sanningen att säga, viskade hon förfärad, likna de allasammans bocher! — Ja, mina bröder, nous avons tous l'air un peu boche! Vi kunna göra vad vi vilja för att få bort likheten, om den generar oss; vi kunna som Engströms komminister göra idogt

bruk av borste och kam, kosmetiker, oljor och vatten,

kanske även av tång —

likheten sitter kvar. Kanske kunna de magraste av oss uppnå att tagas för engelsmän. Men schib-

bolet röjer oss: den förnämt kyliga vänligheten. Vi äro på sin höjd beskedligt surmulna. Nous avons tous...

Men när man reser i Tyskland kan likheten ju endast vara till nytta.

Till vittnesbördet, till förkunnelsen!

§ 2.

Tyskland, som länge var Europas krigsskådeplats, blev genom att »bygga järnvägar i stället för fästningar» ett stort och mäktigt land. Det miste åtskilligt av sin makt och storhet i Versailles, men sin position som det stora transitolandet, där Öster och Väster, Norr och Söder mötas, kunde det inte mista. Och Berlin är fortfarande Europas centralstation.

Hotellen i Tyskland äro genomgående förträffligt skötta; amerikanarna säga det, och de anse ju sig själva för de enda i världen som veta, hur ett hotell skall skötas. En icke-amerikan finner intet att anmärka mot renlighet, soliditet och uppmärksam betjäning, men väl åtskilligt mot möbelstilen. Så skräckinjagande plyschmöbler, atenienner och mässingsdekorationer som i ett tyskt hotell finner man endast på ett annat ställe: i ett tyskt hem. Aldrig glömmer jag mitt besök i ett tyskt kommerseråds våning. Ägaren hade samlat hela sitt liv, men nu måste han på grund av tidernas ogunst hyra ut en del av sin bostad. Jag över-

driver inte om jag säger, att den samling porslinshundar, makartsbuketter, och långpipor med bismarckshuvuden, som han införde mig i, kunde ha furnerat halva Europas skräckkabinett utan att mista någon avsevärd del av sina attraktioner. Ägaren själv var otröstlig över att nödgas hyra ut sitt privatmuseum. Hur kommo hans konstskatter nu att behandlas?

Under inflationstiden kunde ju nästan vem som helst kosta på sig att bo på Kaiserhof eller Eden; nu sedan billionen mist alla tolv nollorna och blivit en mark igen, skulle jag tillråda hotell som Centralhotellet (där man mitt i Berlins centrum sover lika ogenerad av gatubuller som om man vore på landet); Westphälischer Hof i Neustädtische Kirchstrasse (ett litet hotell, där jag befunnit mig förträffligt, i stora rum mot en trädplanterad gård); eller, om man tvekar att släppa de svenska förtöjningarna helt och gärna vill ligga i språksluss en tid, hotell Nordland vid Stettiner Bahnhof, som är speciellt anlagt efter skandinavisk smak.

Tyskarna älska masslokaler när de äta och dricka (är även det en följd av Englands isoleringspolitik?). De känna sig aldrig så nöjda som när de äro tiotusen i ett och samma rum (väl att märka med ett vetenskapligt uträknat antal kubikmeter luft). Därför äro Berlins matställen i stort sett av två typer: jätterestauranger med öldrickande masspublik och jätterestauranger med vindrickande masspublik. Till de förra höra tydligen

de stora bryggeriernas utskänkningshallar, till de senare sådana ställen som Rheingold och Kempinski. Mellanställena äro naturligtvis, här som alltid de bästa.

Men när man är i utlandet, och särskilt om man är för första och kanske sista gången så långt söder ut som i Berlin, bör man ju se allt, om vartannat, gott som dåligt! Och då ser man en bättre del av Tyskland på sådana ställen som Pschorrs stora, luftiga och propra lokal i Behrenstrasse än hos Kempinski och Rheingold, om också de senare för en viss del av svenska turister stå med stjärna och gloria. Borden hos Pschorr sakna duk, men bordskivan är skrupulöst ren — renare än borddukarna på de flesta andra ställen; maten är genomgående förträfflig husmanskost, och ölet en upplevelse efter det skandinaviska. Det kan hända att några av gästerna sticka kniven i munnen. Men det händer också i de tyska restaurangvagnarna, där enligt en berömd legend en särskild tjänsteman har till uppgift att varna de dinerande för kurvor: — Meine Herrschaften, passa på kniven! Achtung, Kurve! — Och på Pschorr har jag aldrig upplevt vad jag upplevt på ett av massutfodringsställena med vintvång: att en herre, som oinbjuden dinerade vid samma bord som jag, beställde en konjak, vilken han slog upp i handen och insöp genom näsan. Mindre för aromens skull än för effektens — och dock var effekten mindre på honom än på mig.

Men den som inte delar tyskarnas aggregationstendenser, bör efter några studiebesök på deras älsklingslokaler hålla sig till mera väst- och nordeuropeiska ställen. Givet är, att sådana aldrig bli så billiga som masställena, men det finns dock många som både äro utmärkta och jämförelsevis billiga. På ett bösskotts avstånd från varandra ligga Den svarta Grisen, Eggebrecht och Habel. — Habel har anor från Fredrik den stores tid, och porträtt av de officerare som då arbetade för le roi de Prusse se ned från väggarna. — Eggebrecht i Chausseenstrasse är särskilt känt för sina goda och billiga viner. — På det berömda Zum Schwarzen Ferkel samlades för trettio år sedan en skara poeter, vilkas besök sannolikt inbragte den dåvarande ägaren rätt litet. Till gengäld ha de avkastat så mycket mera åt hans efterföljare. En av de den gången oräntabla diktarna bar namnet August Strindberg... Ännu i denna dag samla sig de troende — och de äro många i Berlin — på stället för att hylla den Oroliges maner.

Men om den svenske turisten vill slå sig verkligt lös, gastronomiskt sett, så erbjuder Berlin åtskilliga restauranger av en typ som knappast kännes hemma — restauranger, som, vad fransmännen än säga, stå farligt nära de bästa parisköken. Vid Unter den Linden ligger Hiller, ett mycket intimt ställe med uteslutande à-la-carteservering. Under kriget stängdes det på grund av

en meningsskiljaktighet med polisen — den berörde bröd- och sockerkort. När det öppnades igen, hade det tydligen litet svårt att sätta sig in i den nya situationen, men lär nu ha återtagit sin gamla position. — På Lutherstrasse ligger Horcher, som har minst lika gott renommé (och aldrig varit stängt av polisen). Dess specialitet är Pfälzerweine — viner som äro nästan okända utanför Tyskland, men som av många kännare sättas över alla andra germanska märken. En av mina svenska vänner, glödande ententevän, förklarade sig under kriget av tyska viner endast kunna dricka mosel, »såsom varande ett av franska floders uppslamningar bildat vin». Själv håller jag före att man måste bra högt upp i prislistan för att få ett gott rhenvin, och att både rhenskt och mosel passa bäst som matvin. Men Pfälzerwein! En druva som Forster Jesuitengarten! Aldrig glömmer jag — men jag föregriper handlingen, herr Kirchmeyrs lov skall bilda avslutningen på denna artikel!

I omedelbar närhet av Horcher (vid Kurfürstendamm och dess tvärgator) har det efter kriget vuxit upp ett otal restauranger, där man om man vill kan stifta bekantskap med ett mera exotiskt kök. De myllra av herrar med sorgsna ögon och cigarrettbruna fingrar och av ormslanka kvinnor, och till tonerna av snyftande musik serveras där sakuschki eller ryskt smörgåsbord (i jämförelse med vilket det svenska är en liten mellanrätt),

borstsch (underbar kålsoppa) och bliny (pannkakor med kaviar och sur grädde). En sådan middag i sådan omgivningar är värd sitt pris många gånger om för den, som inte i likhet med H. G. Wells har en tidsmaskin och kan taga en tripp till franska revolutionens tid och emigranternas huvudkvarter i Koblenz och Mainz.

Men vill man i alla avseenden hålla fast vid den stadiga gregorianska tideräkningen och vill man än vidare kosta på en förstklassig supé vad den är värd, finns det Borchardt i Französische Strasse.

En fabel förtäljer att det före kriget endast fanns fyra restauranger i världen, vilka Bædeker beviljade fyra stjärnor. De fyra skulle ha varit: Donon i Petersburg (jag ryser, när jag tänker på ägarens öde sen dess), Borchardt i Berlin, Café de Paris i Paris och Delmonico i Newyork. Att detta är en fabel framgår därav att Bædeker alltid har varit mindre slösande med stjärnor än de franska konjaksfabrikanterna, aldrig utdelade flera än tre, och överhuvudtaget aldrig gav så många åt någon restaurang (i motsats till mig, som ehuru obesticklig har ett gott hjärta). Men en sanning finns gömd i legenden som pärlan i ostronet. Jag besökte Borchardt mittunder restaurangernas allmänna förfallstid i Tyskland, då till och med Hiller var medelmåttigt, och detta är mitt vittnesbörd: att ljuvare och delikatare kunde man varken ha ätit på

La Pérouse i Paris eller hos Ciro i Monte Carlo. Men inte heller dyrare.

Vill man slutligen tillbringa en äkta tysk vinafton i originella omgivningar, så ligger det vid Charlottenstrasse en källare, som är uppkallad efter vår religionsstiftare Martin Luther men som numera knappast torde vara på familjens händer. Där intager man i urgamla källarvalv det ena förträffliga mosel- och pfälzermärket efter det andra, under det man ser på Berlins bohem — morgonen efter en sådan dag är man gärna lika färdig att förskriva sig till Mefistofeles för en sillfrukost, som studenterna i Auerbachs källare voro redo att skriva under för ett nytt fat rhenvin. Men allt är ordnat till det bästa i den bäst organiserade av republiker: i Taubenstrasse 40 ligger Schifferhaus, med liknande utstyrsel som Schiffergesellschaft i Lübeck, men med en skandinavisk värd, vars goda hjärta har fått många tributer i ställets stambok och vars sill i papper nästan kunde få mig att avsvärja de fyra versraderna i § 1.

§ 3.

Berlin har alltid för mig varit omstigningsstation till andra delar av Tyskland. Jag förnekar inte (som så många) att staden har en viss ful skönhet och ganska mycken bister humor. Men det Tyskland, där jag trivs ligger på andra håll. Jag har befunnit mig väl i Danzig; jag har många ange-

näma minnen från Hamburg (Pfordte***), Lübeck (Schiffergesellschaft**) och Köln (Bethge***). Men Sydtyskland är ändå den bästa delen av detta gamla land. Och i ingen tysk stad har jag befunnit mig så väl som i München. Om inte den bajerska polisen varit så pedantisk, hade jag blivit boende där i månader. Men det var mitt i kristiden, Ludendorff och Hitler förberedde diverse överraskningar åt republiken, och man fruktade mitt vaksamma öga. När man sade mig, att mitt besök (om jag förlängde det) kunde komma att vara både sex månader och mer; då man vidare underströk att jag kunde få tillbringa denna tid i ett hotell utan all modern komfort — när man framhöll detta för mig, reste jag. Jag är aldrig sen att förstå en förstucken anspelning.

Som det nu var bodde jag på hotell Vier Jahreszeiten, ett förträffligt, modernt hotell (fastän jag kanske inte skulle ha råd att bo där år 1927). Det har även en förträfflig grill och en bar med behaglig Rembrandtbelysning. Härmed följer en lista på de övriga ställen, där jag (frånsett Alte Pinakotek, Neue Pinakotek, före detta hovteatrar, borgarteatrar, Englischer Garten och kabaréen Bonbonnière) läskade mig:

Walterspiel. Ägaren, som numera lär vara i Buenos Aires för att starta en filial, passade på att i lagom tid uppköpa ruinerade storhertigars vinkällare, och då furstehusen i Tyskland alltid låtit sin patriotism sluta vid mellangärdet, äro

speciellt de franska vinerna väl representerade. Köket förträffligt. Gott, men dyrt.

Christoff Knecht. Andra våningen, någonstans i Dienerstrasse. Totalt obekant för den stora hopen, typiskt tyskt medelklasställe, med en eller två dagsrätter och gott, öppet vin. Beställes flaskvin, uppstår sensation. En enda kypare. När han har fridag, förestås serveringen av hans tant, som i anledning av dagen bär sköldpaddskam i håret. Värden går runt och skålar med gästerna. När ett sällskap är högröstat och man beklagar sig, svaras det, att det är värden.

Schleich, Briennerstrasse. På sätt och vis det äldsta och finaste huset i München. Värden, som är mycket gammal och ordensprydd, umgicks »vinmässigt» med avlidne borgarkonungen. Han håller restaurangen uteslutande för sitt nöjes skull, ty han är mycket rik. Men han vill ha något att göra, när han stiger upp, vilket sker klockan nio om aftonen. Tiden från restaurangens stängning till morgongryningen tillbringar han med att ensam filosofera över det monarkiska statsskicket. Här träffas berömda konstnärer, när de inte råkas på Künstlerhaus vid Karlsplatz (som också rekommenderas).

Nürnberger Bratwurstglöckl. Man bör inte glömma att München är en ölstad. Vid Frauenkirche ligger ovan omtalade ställe, enkelt, flärdfritt och inrökt sedan två århundraden. Troligen är det tillhåll för den svartaste reaktionen i hela Tyskland.

Vid stambordet presiderar redaktören för Miesbacher Anzeiger, ett av de näsvisaste och mest beslagtagna organ i republiken. Ingen får plats vid stambordet som inte erkänner Tysklands ovillkorliga rätt till världsherraväldet. Simplicissimus' samlade redaktion med Thomas Theodor Heine i spetsen samlas här var onsdag sedan veckans nummer gjorts färdigt. Specialitet: schweinswurst och världens bästa öl, serverat av världens tjockaste och mest pretentiösa Biermädel, Lina.

Från München drog jag, då min tid var ute, till ett litet ställe bland bajerska alperna, kallat Murnau am Staffelsee, inte långt från Oberammergau, och här fann jag mitt i kristid och samhällsupplösning det ställe som alltid kommer att få mig att lyfta på hatten för tyskt kök. Jag vet allt som i regel säges om detta kök: att dess soppa är förfärlig, att dess fisk aldrig är så frisk som vi nordbor fordra, att dess såser äro som klister. Allt detta är sant, är mycket ofta sant, och när man efter maten får det nästan komiskt dåliga tyska kaffet, är man inte böjd att glömma det. Men mitt i kristid och samhällsupplösning fann jag alltså, lyckligare än Jahve på besök i Sodom, i Murnau am Staffelsee restaurang Seerose — och härmed hatten av för det och dess ägare herr Kirchmeyr!

Seerose var inte stort; det var en liten gästgivargård med två matrum, med bjälktak och sand på golvet. Men en sådan mat som där serverades! Den utsöktaste husmanskost, sådan som man bara

får i de allra bästa gammaldags familjer i Skandinavien, doftande soppor, svampomeletter, surstek med lingon, fräsande pannkakor med jordgubbssylt! Och så herr Kirchmeyrs vinkällare! Tyvärr har jag glömt större delen av dess märken, men ett glömmer jag aldrig: Forster Jesuitengarten, ett pfalziskt vin med en fyllighet som den bästa vita bordeaux, men med tio gånger mera själ!

En vän och jag sökte efter bästa förmåga göra våra tyska inkomster flytande med hjälp av detta vin. När vi under loppet av en månads tid så gott som tömt Seeroses lager, meddelade herr Kirchmeyr i förbigående, att han måste betala över dubbla priset för nästa sändning och dessutom differens på allt det vin han förut fått. Vi skyndade oss att erbjuda differensen, vi besvuro honom att få göra det (som det var, hade varje flaska kostat oss knappt sjuttiofem öre), men han var obeveklig.

— Jag har fått vad jag har begärt! I mitt hus finns det inte något, som heter efterräkningar! sade denne hedersman stolt.

I Tysklands övriga krögare, varen välsignade i hans säd!

§ 4.

Vad man bör iakttaga i umgänge med tyskar:

1. Tala gärna om diktarnas och tänkarnas land.

2. Tala särskilt gärna om Goethe, all modern litteraturs största snille, levnadskonstens mästare.

3. Tala ännu hellre om Schiller, vilken i likhet med Goethe var ett snille, men i motsats till Goethe varm patriot.

4. Men tala absolut inte om Heine, som visserligen i likhet med Goethe och Schiller var ett snille, men dessutom jude och därför egendomligt nog inte tysk patriot. Talar ni om hans dikter, riskerar ni samma svar som jag fick av den förste tysk, jag någonsin talade med i en järnvägskupé: — Das ist Judenpoesie! Die deutsche Kriegsgeschichte, das ist die höchste Poesie.

5. Tala gärna om den germanska rasens blodfulla friskhet i motsats till anglosaxernas dekadens och de latinska folkens förfall. Tala vidare gärna om rasens enhet, men

6. tala inte så gärna om de ställen där denna enhet påtvingas rasen mot dess vilja. Sönderjyllands återgivande till Danmark (efter folkomröstning) är »ett av världshistoriens brutalaste övergrepp» (se preussiska lantdagens debatt i mars 1925, uttalande av alla partier med undantag av kommunisternas).

7. Tala gärna om det tyska språkets malmfullhet och ursprunglighet, men

8. omnämn inte så gärna detta språks

starkt slaviska karaktär, när dess otaliga p f, s c h, c h, t z jämföras med äkta germanskt (svenskt) f, s, k, t.

*

Den som detta gör bliver omtyckt och salig, men den som det underlåter bliver opopulär och fördömd.

DUBBELÖRNENS SKUGGA

§ 1.

När vi på Anhalter Bahnhof stiga in i expressen till Wien, är det inte bara till den rena evangeliska läran som vi säga farväl. Vi taga avsked av chen och lein, vår barndoms älskade lekkamrater, våra kära följeslagare från Calwagens tyska grammatik. När vi stiga ut ur expressen heter en flicka ein Mäderl och en smula ein bisserl. Men många andra nedärvda eller förvärvade begrepp gå samma väg. Begreppskomplexet restaurangkafé är ett av de första, som komma att revideras. Under det ett kafé och en restaurang i Sverge höra imtimt hop och samarbeta som Scylla och Charybdis, äro de i Wien noga artskilda. Det myllrar av kaféer, medan restaurangerna äro få; på restaurangen äter man, på kaféet fördriver man tiden med att skriva brev, med att spela domino, med att dricka kaffe — men sällan med att dricka något annat och sällan med att höra musik. Begreppet kafé kom till Europa från Orienten över Budapest och Wien (först senare kom det till Paris och London). I sin ursprungliga form lever det egentligen endast kvar på den gamla dubbelmonarkiens område. Och dess ursprungliga form

är basarens, den tidsföraktande basarens. Öster- och Västerland mötas fortfarande i Wien, som i hundra år hade turkarna utanför sina portar. Mötet har smittat staden med något av Orientens fatalism, utan att därför undergräva dess frimodiga germanska optimism. Wienaren har förmågan att leva i nuet, att med ett sarkastiskt leende resignera inför nödvändigheten, och han äger en alla samhällsklasser omfattande godmodigt skeptisk livsfilosofi.

Denna livsfilosofi — för övrigt strängt katolsk och madonnaförtröstande — hade genomsyrat hela det område som direkt lydde under det gamla Wiens regemente. Den fann en naturlig genklang både i Italiens leende sorglöshet och i Ungerns okuvliga musketörsinne. Dessa länder, fria från nordtyskt allvar och slavisk grubbelsjuka, hörde samman som få andra, och det största politiska fel som någonsin begåtts var därför, när det gamla tysk-romerska riket upplöstes. Det enda sättet att återinföra drägliga livsvillkor i denna del av Europa och därmed i hela Europa är att återupprätta detta rike. Inseende detta skrev jag år 1922 en inlaga till Nationernas förbund där jag bland annat påpekade följande:

att sådant kaffe som i Österrike och Ungern endast fås i ett annat land, nämligen Italien, och att häri ligger en tydlig geografisk demarkationslinje;

att av tio offentliga klockor i Wien, Budapest och Rom de sju stå, under det de övriga äro lika skiljaktiga i sin åsikt om vad tiden lider som lika många medlemmar av de tre ländernas parlament — varigenom den geografiska demarkationslinjen uppdrages ännu tydligare;

att ett sådant musikintresse som i Rom och Milano endast återfinnes i Budapest och Wien — ett musikintresse till vilket det endast finns en parallell: skallerormens, vilken viljelöst förtrollas av tonerna och glömmer allt;

att alltså det heliga romerska riket bör omedelbart återupprättas.

Denna inlaga publicerades i Svenska Dagbladet för fem år sedan; men ännu i dag har jag inte hört någonting från förbundet.

§ 2.

Tolv timmar skilja Berlin från Wien, men som redan försiktigt antytts kan skillnaden inte mätas i timmar. Den som kommer direkt från Berlins elektriska hets och Friedrichstrasses evigt pulserande liv, blir förmodligen besviken när han vid tiotiden på kvällen anländer till Wien, en stad med sovande gator, nästan utan ljusskyltar, nästan utan nattstoj. Nästan ingenstans ser han dessa girlander av elektriska lampor, som i Jägerstrasse, Taubenstrasse och Friedrichstrasses övriga hundra bigator skola locka gäster till de hundratals nattrestaurang-

erna. Här och där skymtar ett kaféfönster med silhuetter av stillsamma tidningsläsande borgare. Endast då och då kommer det pianoklink från någon liten bar. Och detta är en tvåmillionersstad! Är det kriget? Nej, det är inte kriget. Det är Wien som det var och förblir, en evig kontrast till Berlin.

Hotellen i Österrike äro mycket mera gammalmodiga än tyska hotell. I Wien finns det naturligtvis fullt ut förstklassiga, moderna etablissemang, som Grand Hôtel och (framför allt) Impérial vid Opernring. Dessutom relativt moderna hotell som Hôtel de France vid Votivkirche och Krantz vid Kärntnerstrasse. Men vill man lyda mitt råd, tar man rum på Hôtel Metropole vid Morzinplatz (som alltid i översta våningen). Här får man all den komfort man rimligtvis kan önska, och från sina fönster har man den praktfullaste utsikt över Donaukanal och Franz-Josefs-Ring. Det är sant att det stundom bor rättrogna på hotellet — matthandlare från Konstantinopel, Smyrna och Persien — men man reser ju inte till Wien för att uteslutande se tyska handelsresande. — I hotellets matsal äter man för övrigt både utmärkt och billigt.

Wiens restauranger genomgå just nu en svår kris, och hur många som överleva den vet ingen. Hopfner, som hade förträffligt kök, har stängt åtminstone den ena av sina lokaler. Sacher, som ansågs för det finaste matstället i kejsartidens Wien, kan åtminstone inte jag berömma efter de besök jag gjort där. Jag har två goda middagsställen att

rekommendera den svenske turisten, ett originellt aftonställe och ett ideellt frukostställe. Vill man äta en verkligt fin middag till överkomligt pris, är Impérials grill det riktiga stället — utmärkt kök och en vinlista som en katolsk mässbok. — Vill man nöja sig med en något enklare måltid med öppet vin är Churhauskeller vid Stefansdomen den rätta adressen. Maten var oklanderlig till och med under den värsta kristiden, men en olägenhet fanns: man fick äta med gafflar av en slags legerad metall, och i motsats till giktringen Wegdamit svärtade dessa gafflar fingrarna. Nu ha de hårda tiderna delvis förmildrats, människorna ha blivit hederligare, och man får åter silvergafflar. En specialitet på stället är Fogas (en ungersk fisk) med sardellsås. Jag garanterar, att den är god, och antyder diskret det andligt klingande namnet på ett utsökt öppet vin: Prälatenwein. — Vill man slutligen äta middag i originella omgivningar, utan alltför stora pretentioner på maten, så finns det vid Mariahilferstrasse en lokal, som i mycket större format har realiserat Lorry Feilbergs i Köpenhamn idé. Under det Feilberg i sin Riddersal har nöjt sig med att rekonstruera en gammal dansk interiör, ger Alt-Wien (så heter stället) en fullständig rekonstruktion av ett helt gammalt wienerkvarter. Husgavlar, gårdsinteriörer, burspråk, gator, gatlyktor, intet fattas, och naturligtvis fattas inte heller sångare och sångerskor som föredraga gamla Schubertvisor och även nyare sånger.

Jag lovade ett ideellt frukostställe. Det är särskilt ideellt för den som dagen förut har avprovat Churhauskellers Prälaten eller Impérials Silvaner Auslese med tillbörligt allvar. Det ligger i Wollzeile mittemot Goldschmidts stora tidningsaffär (där man också får svenska tidningar), och det heter Tommasoni. Man går in över en gård, man klappar på en trång port och träder in i några små låga rum med evigt brinnande elektriska amplar. Det är restaurangen, i vilken två fylliga mädels, fröken Hella och fröken Rosa regera med fast men mild hand. Är man emellertid i behov av stimulans, går man tvärs genom restaurangen ut i den lilla låga butiken. Tommasoni är nämligen samtidigt Wiens förnämsta delikatessaffär. Att själv välja ut sin frukostbricka bland dess förråd av olika läckra korvar, sallader, kaviar, rökt ål, böckling, vildsvinsskinkor och kalla fåglar — att göra detta är, vid Vitellii skugga, en bättre apéritif än alla världens cocktails, fizzes, pick-me-ups, knock-me-downs, kiss-me-quicks, corps-revivers och morning-glories.

Och när jag lämnar er väl installerad i ett av Tommasonis små diskreta bås, med er frukostbricka och era tidningar, vet jag att jag lämnar er på en behaglig ort, där hemlängtans suckar snabbt tystna och alla tårar hastigt torkas av fräulein Hella och fräulein Rosa.

§ 3.

Wiens ära och berömmelse är dess musik. Låt mig säga det som inte är musikalisk. Låt mig säga det på samma vis som i Xenofons krigsråd även ho idiotes fick säga sin mening. Jag undrar om en verkligt folklig musik finns någon annanstans än i Italien och Wien. Det skulle då vara i Paris, men i Paris födas merändels apachemelodier. I Italien och Wien strömma melodierna fram ur folket självt på ett annat vis och ur andra känslor — känslan av primitivt jubel över tillvaron och naiv kärlek till födelseorten. Den enda melodi som går upp mot Santa Lucia luntana är Ich möcht' a'mal wieder in Grinzing sein! (Observera: det är inte den urgamla Santa Lucia, jag menar, och det är fortfarande ho idiotes som talar i krigsrådet.) Om man en gång har suttit en körsbärsblommande vårdag vid ett glas heurigen, ungt vin, i någon av de hundra små krogtäpporna i Grinzing och hört den melodien sjungas, glömmer man det aldrig och man instämmer i refrängen fastän både musikaliskt och nationellt oberättigad:

Ich möcht' a'mal wieder in Grinzing sein,
beim Wein, beim Wein, beim Wein!
Dort schaut man ja g'rad' in den Himmel 'rein,
beim Wein, beim Wein, beim Wein!

Das hat unser Herrgott ja ganz gescheit gemacht,
dass nach sechs Tag' Arbeit ein Feiertag lacht —
d'rum woll'n wir ihm aber auch dankbar sein,
beim Wein, beim Wein, beim Wein!

En något annan form för musik — jag talar inte om opera och konsertmusik, ty det finns gränser för min arrogans — är den som man kan lyssna till på de små barer som äro så typiska för Wien.

I det stora, renläriga och trosglödande Tyskland försvann för tolv år sedan ordet bar och blev Diele, och samtidigt blev ordet musikinstrument välljudsverktyg (Wohllautswerkzeug). Det var krigets första luttringsprocess och ett av dess få bestående resultat. Samtidigt med ordet försvann begreppet intim bar, för så vitt det existerat förut. En tysk Diele är ett ställe med jazzmusik, ferm kvinnlig betjäning och handfast kurtis. En wienerbar är någonting totalt annat. Det är ett litet intimt krypin med moderna teckningar på väggarna, betjäningen är mycket sällan kvinnlig, i stället för cocktails dricker man kaffe eller vin, och för övrigt lyssnar man till der Meisterpianist, som eventuellt ackompanjeras av någon amatörsångare. Melodien kommer knappt så högljutt som i en god salong. Men vilken stämning förstå inte pianisten och sångaren att inlägga i vad de föredraga! Det är små visor för dagen, ofta präglade av en alldeles egenartad humor och charm.

Ich weiss auf der Wieden ein kleines Hotell
in einem verschwiegenen Gässchen.
Die Nacht ist so kurz, und der Tag kommt so
schnell,
komm mit mir, du kleines Komtesschen!
Was machst du dir Sorgen was morgen ist?
Die Welt hat ja Sonne und Lieder.
Und hast du einmal eine Nacht verküsst,
dann machst du es immer wieder!

Man dansar inte på en sådan bar, och överhuvudtaget äro wienarna hopplöst antikverade på detta område: de föredraga att konversera, men om de dansa, dansa de hellre sin egen vackra vals än jazz.

§ 4.

Det finns en lokal, där man kan stifta bekantskap med ett alldeles särskilt slags wienerlynne. Man får inte glömma, att Wien är en av de största judiska städerna i Europa, och att det knappt finns något land (kanske med undantag av Holland förr i världen och Danmark nuförtiden), där litteratur, konst och vetenskap till den grad förvaltas av judar som i Österrike. Emellertid är det mindre representanter för den judiske Apollo, som man råkar hos Leopoldi und Wiesenthal (i en tvärgata till Rotenturmstrasse), det är snarare ombud för Hermes eller Merkurius. Men be-

söket lönar sig sannerligen i alla fall! På tribunen står herr Wiesenthal; hans ansikte liknar prinsessans i en österländsk fabel, ty det är runt som månen på den fjortonde dagen, det känner varken vrede eller upphetsning, det skiner av allmänmänsklig och panhebreisk välvilja. Vid pianot sitter en andra personifikation av välviljan: det är herr Leopoldi. Nedanför tribunen är salen proppfull av människor, och bland alla dessa människor letar ögat fåfängt efter en norrköpingsnäsa. Herr Wiesenthal inleder med att framhålla sina och sin kompanjons förtjänster, de äro världens två största konstnärer, och den ärade publiken som ingenting betalat i entré har alltså gjort ett ganz selten schönes Geschäft genom att komma. Lyckliga gurglingar och kurranden från publiken. Herr Wiesenthal börjar föreställningen. Han sjunger visor och berättar historier på blandad tyska och jiddisch. Historierna handla om herrar, som låtit lura sig i schönes Geschäft, visorna om äkta män som ha otur i schöne Liebe. Förtjusta kurranden och gurglingar från publiken. Den som låter lura sig i det ena stycket, skall straffas i det andra, det är rättvist. Herr Wiesenthal slår plötsligt om, anlägger en ansiktsmask som den rasande Nero och sjunger en visa vari han hånar publiken på det blodigaste, kallande den med alla namn som antisemitiska riksdagsmän någonsin ha uttänkt. Extatiskt jubel hos publiken, gurglingar och kurranden nå en sådan intensitet att man tror sig försatt till ett enormt

duvslag i vårens dagar. Herr Wiesenthal slår åter om och föredrager till ackompanjemang av herr Leopoldi en serie smäktande wienervalser, slutande med Strauss' urgamla An der schönen blauen Donau — lika obligatorisk på detta ställe som God save the King efter engelska teaterföreställningar. Publiken gråter och skrattar om vartannat, frenetiskt crescendo och decrescendo av kurranden och gurglingar.

En av historierna minns jag. Den nittiofemårige herr Cohen ligger svårt sjuk och hans vänner infinna sig för att trösta honom: — Lugna dig, käre Cohen, du blir minst hundra, innan Vår Herre tar dig! Cohen viskar skeptiskt: — Tror ni Vår Herre tar mig för hundra när han kan få mig för nittiofem!

§ 5.

Österrike har många, många sköna platser utom Wien, trots freden i S:t Germain. En av de mest förtrollande, överhuvudtaget en av de skönaste städer i Europa och kanske den skönaste norr om Alperna, är Salzburg. Jag bodde där en gång två gyllene höstmånader. Aldrig glömmer jag den utsökta doft från flydda tider, som vilade över den lilla staden, eller den fina musik som ständigt tycktes dröja i luften, halvt som ett eko från kyrkornas spröda klockspel, halvt som ett eko från den sprödaste och finaste av all musik — Mozarts, vars

vagga stod i Salzburg. Aldrig glömmer jag heller den stilla men intensiva lyckokänsla det var att sitta på Hohensalzburgs slottsterrass och se ut över detta landskap, vars linjer voro fina som ett stålsticks, och vars färger i den blekgyllne höstsolen voro utsöktare och mera förandligade än färgerna på en tavla av Corot.

Och så var det det goda vinåret 1921, vars vin tävlade med solskenet i mildhet och guldglans! Och staden hade ett förträffligt hotell (Bristol) och åtminstone två utmärkta matställen, Schlammbräu och Restauration zum Elektrischen Aufzug.

Det skulle föra för långt att räkna upp alla natursköna trakter i landet, men låt mig rekommendera Semmering eller Kitzbühel för dem som älska vintersport och Zell am See för dem som ha lust att tillbringa en sommar i alpnatur. Och låt mig sluta med att nämna en plats som visserligen inte ligger i Österrike, men som i alla fall tillhör det: Bozen, numera omdöpt till Bolzano, en idyllisk gammal stad, som i århundraden varit den sista germanska stationen på vägen till Italien. Omgivningarna äro sällsynt vackra, Klobenstein, Meran, världsberömt som vinterkurort, och Kohlern, dit man befordras hängande i en ask på undersidan av en elektrisk tråd. Intet ger bättre aptit på Schwarzbrot och alpsmör än ett sådant befordringsmedel. Pröva själv och döm!

§ 6.

Att iattaga i umgänget med österrikare:

I umgänget med detta utomordentligt väluppfostrade, lättumgängliga och fördomsfria folk har man överhuvudtaget endast en sak att iakttaga: att uppföra sig lika belevat. Och för att i någon mån göra det måste man komma ihåg att titulera alla damer gnädige Frau. Vidare att inte blott säga Küss' die Hand, gnädigste Frau, utan även låta orden följas av handling.

Den som detta gör han bliver salig, men den som det icke gör han bliver fördömd.

ITALIEN

§ 1.

De flesta expresser gå klockan sju om morgonen och ankomma till sin bestämmelseort klockan sex, ävenledes morgonen. Klockan fem eller så purras man i sin sovvagn av konduktören, anländer arg och morgonsur till den stad, som man drömt om, och vet inte vad man skall ta sig till. Att gå i säng är löjligt, men börjar man gå runt i staden, är man dödstrött före frukosten. Förbannelse över sådana expresser!! De äro endast värdiga att befordra handelsresande, icke vetgiriga men epikureiska forskningsresande.

Välsignelse och framgång däremot över expressen Wien—Rom! Den går klockan tio på aftonen från Wiens Südbahnhof. Klockan nio nästa morgon är man vid gränsen i Tarvis. Pigg och utvilad mottager man passkontroll och tull med ett småleende, dricker en vermut i restaurationsvagnen, medan tåget susar längs snöglittrande floddalar; stiftar vid frukosten bekantskap med Italiens kulinariska treenighet: salami, makaroner och chianti; ser himmeln blåna högre och högre — Italiens himmel; glider i skymningen över bron till det sköna Venezia och stiger nästa morgon frisk och morgonnyter ut under den eviga stadens

banhall. »Se, det är en riktig express!» skulle H. C. Andersen ha sagt.

Men den som stiger in i detta berömvärda tåg, säger farväl icke blott till parlamentarismen, utan även till många andra begrepp. Sill och brännvin ligga bakom honom, och mången vintung morgon skall han sträcka sina händer mot dem som ökenvandraren sträcker sina händer mot den hägrande spegelbilden av en sval sjö. Han skall inte längre kunna kyla sina lemmar med en dusch efter badet, ty alla duschar ha stannat kvar på andra sidan Alperna. Sist och nästan kännbarast: från den stund då gränsen ligger bakom honom, blir han tvungen att taga pension på alla hotell, ty man hyr endast ut rum på detta villkor — eller mot ett dagligt skadestånd. Och den som endast en kort tid varit förföljd av den snustorra sjötungan och den blödande oxen, lär sig att respektera dessa menyernas obevekliga följeslagare såsom egypterna respekterade krokodilen och schakalen.

Tavlans skuggsidor ha målats med omutlig hand. I vad mån uppvägas de av dess ljuspunkter? Helt och hållet, på alla vis, totalt! Den som kommer till Italien med det rätta sinnet och de rätta förväntningarna, lär sig inom kort att älska detta land över alla andra länder på jorden. Men det är viktigt att understryka: med de rätta förväntningarna. Vad gån I ut för att se? — Solsken? I skolen finna det skönaste, ljuvaste solsken i värl-

den. — Vin? I skolen smaka många viner som äro mycket starka och ofta mycket goda, men förgäves skolen I söka efter slottstappningar och länge lagrade årgångar, som i Frankrike och Tyskland. — Livsglädje? Detta folk lever i nuet som intet annat folk, översvallande i sitt jubel som i sin sorg, överströmmande i sin vänskap som i sin vrede, färdigt att ge bort sin sista brödbit till en främling och färdigt att plundra honom. Alltså skolen I finna mycken livsglädje, ty vad är livsglädje annat än glädjen åt nuet? Men mycken karnevalsglädje skolen I icke finna. Den finnen I bättre på »venezianska och neapolitanska fester» i Stockholm. Knappt nog skolen I finna ett musikkafé och om I gören det, äges kaféet alltid av en tysk.

Sålunda talade profeten, och han knaprade på en gräshoppa och styrkte sig med en liten tesked vildhonung.

§ 2.

Italiens politiska enhet är ju ett halvsekelgammalt faktum, men i själva verket är landet vad det alltid varit: en samling smårepubliker. Det är typiskt att ordet p a e s e både betyder land (franska p a y s) och en liten by (v i l l a g e). Födelseorten är »landet» för italienaren. Man kan inte (som i de flesta andra länder — Tyskland, Frankrike, Sverge) nöja sig med en motsättning mellan

norr och söder; det råder en regionalism som är genomförd in i minsta detalj på små, små fläckar av jordytan. Det är inte nog med att en sicilianare och en milanese knappt förstå varandra; på en liten, liten ö som Capri med knappt tiotusen människor har befolkningen i århundraden varit söndrad i två paesi, Capri och Anacapri, som fört blodiga fejder mot varandra och ännu i dag se på varandra med blandad misstro och ironi. Italien år 1927 ger en god föreställning om hur Grekland måste ha sett ut före Alexander den store.

Men det är också det som gör Italiens stora, enastående charm. Ni kommer med tåget till Milano; det är ännu halvt Mellaneuropa; på sex, sju timmar är ni i Venedig — en helt ny värld, Bysanz och handelsmetropol i en unik ram; åter sju, åtta timmar, och ni går i Florens, den sköna magnatrepubliken; åter fem, sex timmar och ni vandrar i Rom, där tre årtusenden äro blandade om varandra, och där antika minnen, andlig makt och världslig makt trängas om utrymmet mitt i en modern storstad; åter fem timmar och ni trampar fram över kvaderstenarna i Neapel, där tiden tycks stå stilla, en levande stad som in i detaljer — arkitektur, gatbeläggning, levnadsvanor och laster — liknar det sedan två årtusenden döda Pompeji.

Jämför detta land, dess oändligt skiftande profil, dess outtömligt rika minnen, med barskare länder som nästan sakna historia, och ni förstår den be-

rusning som griper nordbon där nere. Men jämför därpå dess förening av tusenåriga minnen och hett pulserande liv med det strängt centraliserade Frankrike, det industrialiserade England, det maskingjorda Amerika, och ni förstår än vidare, varför år efter år tusenden och åter tusenden strömma från all världens länder till Italien. Vad är det de gå ut att se? Är det konungaborgar och män i lena kläder? Är det palats i ruiner? Sådana palats och sådana ruiner finnas i många andra länder. Nej, dessa tusenden draga ut i ett dunkelt hopp om att uppleva ett under, det under som inträffar varje vår i naturen, mindre ofta i människans liv, ännu mera sällan i folkens liv, och en riktig fastän oklar instinkt driver dem till renässansens land — det urgamla landet som allt fortfarande överströmmar av evig vår.

§ 3.

Italien har många infallsvägar, något som inte blivit obeaktat av forna tiders strateger. Turisten, som vandrar i longobardernas, vandalernas och Napoleons spår, har fyra gränsövergångar att välja på — Turin, Milano, Verona och Venedig.

Turin längst mot väster är en ytterst korrekt stad byggd i absolut rätvinkliga kvarter som alla gamla romerska härläger. Såsom huvudstad i konungariket Sardinien och Piemont var det känt för sina seders stränghet och får mycket riktigt en

nedgörande kritik av Casanova i hans Memoarer. Av okänd anledning kallas det numera (i likhet med Kristianstad) för lilla Paris.

Om Turin är Italiens Kristianstad, är Milano Italiens Malmö, en bullersam fabriksstad på gränsen mellan två kulturer. Till på köpet är det ett Malmö utan Kramer. I Milano bör man alltså inte stanna längre än som är nödvändigt för att bese katedralen och Leonardos tavla eller studera vid operan.

Staden som bevakar den tredje stora infallsvägen, är någonting helt annat. Den som har tid att stanna där bara några timmar glömmer aldrig Verona — dess slingrande gamla gator, dess rörande Piazza delle Erbe, dess stolta amfiteater. Kanske är det just därför att jag bara stannade några timmar där, som jag bevarar Verona i oförglömligt minne. Få saker äro mera fantasieggande, ge en mera intensiv stämning än att komma en skymning till en sådan främmande stad, vandra runt i halvmörker på dess gator, äta sin kvällsmat och dricka sitt aftonvin vid något trädplanterat torg och tidigt nästa morgon vara långt därifrån. Har jag varit där? Har jag inte varit där? Var det en stad eller drömmen om en stad?

Kanske vore det det bästa sättet att besöka Venedig, staden där dröm och verklighet blandas som luften och vattnet blandas i dess egen atmosfär. En levande stad utan larm! Jag glömmer aldrig min första kväll i Venedig. Det var år 1919; gatubelysningen hade ännu inte kommit i gång

efter kriget. Om dagen var det lätt att finna väg, man följde endast människoströmmen genom la Merceria. På kvällen besökte jag en teater för att se Hoffmanns Sagor. Efter teatern gick jag på måfå åt det håll där jag förmodade San Marco ligga. Plötsligt var jag ensam, alla andra teatergäster hade försvunnit som genom ett trollslag, allt var dödstyst, och inte ett ljus syntes. Jag vände om, jag ville tillbaka till teatern. Jag kunde inte finna vägen. Ur en mörk vicolo kom jag in i en annan, jag tvärstannade på randen av kolmörka, dödstysta kanaler, och jag stirrade in i skumma, överbyggda prång. Var jag vaken? Var detta en stad i verkligheten? Efter en timme fann jag en människa av kött och blod, som irrade runt på dessa stygiska stränder, en polis, och jag hälsade honom som Akilles' skugga måste ha hälsat åsynen av den levande Odyssevs, med djup misstro och överströmmande glädje. Polisen följde mig till mitt hotell, och efter den aftonen gick jag aldrig längre än till San Marco på egen hand. Men jag hade fått det riktiga intrycket av Venedig.

Hotellet, dit polisen följde mig, hette Albergo Manin, och jag rekommenderar det till veneziabesökare av den anledning, att man inte behöver taga pension där. De stora hotellen vid Canal Grande (Danieli, Grand Hôtel) ha svindlande priser. Nära Canal Grande ligger Bauer-Grünewald, som jag hört berömmas. I Albergo Manin ligger en tyskfärgad restaurang (Pilsen) som har varit

bättre än den är, och snett emot teatern La Fenice en ganska god modern restaurang. Vill man besöka krogar med lokalfärg, finns det två trattorior, en vid Ponte Rialto och en i huset bredvid Danieli, som äro skapliga.

För övrigt förgår den infödde venezianarens liv nästan uteslutande på Piazza San Marco, antingen framför Florians urgamla kafé eller framför konkurrentkaféet på andra sidan torget. En sådan stämning av dolcefarniente som där får man ingenstans eljest i Italien. Lyxaffärerna, frånvaron av buller, duvorna som virvla som en brokig konfettisvärm — allt detta för tanken till en annan pilgrimsort för alla dagdrivare, Monte Carlo. Men i Venedig är hasardspelet förbi. Venedig har gjort sin stora insats och förlorat, Venedig lever på minnena som före detta storspelare i lyxstaden vid Medelhavet.

Firenze, Florens, vilket är den ljuvaste musiken för örat? Bägge namnen ge en riktig föreställning om den röda liljans stad, men vardera målar sin sida i dess karaktär: Firenze flammar av samma förnäma trots som talar ur de krenelerade palatsens torn och borgportar vid Via Tornabuoni, Florens förråder allt det veka och doftande som vilar över staden vid Arno en dag i april, och som är obeskrivligt. Min uppgift är inte att foga något ytterligare till vad de två namnen förråda om denna den spirituellaste av alla italienska städer, den är att vägleda den svenske turisten bland

hotell och restauranger, och det är svårt nog. Ett respektabelt och relativt billigt, men opersonligt hotell är Baglioni nära bangården; längs Arno finns det hotell som äro goda (men dyra), vidare finns det ett danskt-italienskt pensionat (Dinesen). På alla dessa ställen är pensionen obligatorisk, de eviga följeslagarna spättan och oxen vänta vid den resandes plats. Vill man undgå pension finns det ett litet, tämligen gott hotell, Albergo Patria. Men — och det är ett stort men — man har inte stor glädje av att undgå pensionen. Firenze är för aristokratiskt för att äga trattorior. En enda finnes som är värd att omtala; dess namn är Lapi, och det står inristat med lapidarstil i alla gamla florentinares hjärtan. I Lapis källarvalv mötas alla främlingar, där flödar chiantin i kapp med vältaligheten, ja stundom stridare. Jag glömmer aldrig mitt besök där en höstkväll år 1919. Det var strax efter kriget. En vän och jag voro så gott som de första gästerna på fem år. Vi mottogos med öppna armar, med chianti och med dragspel. Ja, men vad för ett dragspel! Stort som en kammarorgel, med lika många klaviaturer, med vox humana, angelica och serafica, trakterades det med otrolig säkerhet av en svarthårig vän i huset. I toner skildrade han Florens' glädje att återse de kära gästerna från forna tider. Med jubeldrillar av vox serafica antydde han den ljusa framtid som öppnade sig för staden vid Arno, med mörka tonsvall av plågad vox humana tolkade han de bittra år som gått

till ända. Råttorna, de enda som tagit till och frodats i Florens i dessa år, strömmade fram i horder bakom vinfaten i Lapis källare. Sittande på bakbenen, med frambenen korsade och huvudet på sned lyssnade de trollbundna till don Ernestos kantat — till dess den röda morgonen började brinna i källarhalsen, och chiantin var besk i vår mun, och vi försåtligt smögo till stationen och togo tåget till Rom.

§ 4.

— Var skulle du helst vilja bo? frågade jag en av mina vänner som sett åtskilligt mer av världen än jag. Han svarade utan ett ögonblicks tvekan. — I Rom! Berlin, London, Paris — strunt! Nej, i Rom!

Han hade rätt. Ingen stad är mera fascinerande än Rom. Men för att bo värdigt i Rom, skulle man bo. Och det är just det som är det svåra, när man inte har råd att bygga sig en egen villa, eller att i likhet med d'Annunzio få sig en villa tilldelad på italienska statens (och en plundrad utlännings) bekostnad.

En sak är säker: i en stad som Rom, och särskilt om man är där på ett kort besök, är det ett helgerån att taga in på ett av de odrägliga småhotellen med tvångsutfodring, eller i ett skandinaviskt pensionat med samma villkor. Jag hade en gång funnit ett hotell med soliga rum mot en

fontänplaskande gård, som nöjde sig med den förtjänst det fick på rummet enbart. Det hette Albergo Minerva. Men drömmen var för skön. Vill man nu bo på Minerva, får man ge sig in under spättans och oxens välde. Men på Hotell Continental (översta våningen) får man ett förstklassigt rum med två sängar för femtio à sextio lire; för ytterligare fem lire personen undgår man zodiaken. Ni kommer alltså till Rom med pärlan bland expresser, ni tar rum på Continental, ni sätter er i en droska och ni säger till kusken: — Kör till Petersplatsen! Jag är bjuden på lunch hos påven, men vädret är för vackert. Jag tänker äta min lunch på Petersplatsen i stället! Kusken klatschar gillande med piskan, vagnen rullar av längs Via Nazionale, hjulen slira mot spårvägsskenorna, tusen bilar försöka sätta hastighetsrekord, kusken sover efter allt att döma, och ni anförtror ert liv i den helige faderns händer, vars namn ni just har missbrukat. Men allt går väl. Om er vagn ställer sig på tvären över gatan, så vika de andra vagnarna åt sidan, om er häst går till höger (vilket den inte skall göra i Rom — däremot väl i Neapel) går en annan häst till vänster; det är som Abraham och Lot, den högsta harmoni. Efter en stund är ni fullkomligt lugn: det är hästarna som sköta trafiken och med tanke på att de kunna räkna ut kvadratrötter med decimaler i Elberfeld, kan ert liv inte ligga i bättre händer. På avstånd skymtar ni Colosseum, resten av den äldsta stadsmuren glider förbi, Foro Tra-

iano. En stund senare rullar ni över Tiberns gula vatten, förbi Hadriani Mausoleum och genom några otroligt smutsiga gator ut på Piazza San Pietro. Ni ger kusken åtta lire, ty så billigt är det att åka i Rom, och ni går utan tvekan till den lilla trattorian strax vid början av den högra kolonnaden. Där intar ni er lunch, under det solen skiner på Michelangelos väldiga kupol och skuggorna från kolonnadens helgonstatyer en för en vandra över fontänens frusande skumpelare. När ni betalar er räkning är ni redan borgare i Rom.

Rom vimlar av trattorior, osterior, rosticcerior och bottiglierior. Kanhända är det lämpligt att klarlägga skillnaden. En trattoria är en restaurang helt enkelt. På en osteria och en bottiglieria dricker man öppet vin, på en rosticceria köper man en kyckling, några kramsfåglar eller ett stycke stek bland dem som rostas över elden och tar dem med sig till en bottiglieria eller en osteria för att förtära dem till sitt vin.

En av de bästa trattoriorna i Rom är Alfredos i Via della Scrofa. Alfredo är cavaliere. När kyparen beställer en rätt hos honom, säger han liksom den nyvordne vasariddarens gemål: — Herr riddare, fem portioner fettucini all'uova! Fettucini all'uova är Alfredos specialitet, och till och med den, som har en djup misstro mot »makaroner» som njutningsmedel, måste sträcka vapen inför Alfredos anrättning. Den är helt enkelt perfekt,

och han serverar den själv med handrörelser värdiga Toscanini eller någon annan stor orkesterdirigent. Hans andra specialitet, saltimbocca, heter, om jag inte tar fel, byggmästarkotlett på svenska. Också hans vin är förträffligt. En middag hos Alfredo är indicato för varje romresande, och den är en heder för det romerska köket.

Vill man äta mera originellt, kan man gå till Via della Croce. Där ligger dels en bottiglieria, kallad Guldknejpen, dels en förträfflig rosticceria. Man väljer en höna på spettet, köper något ost, bröd, oliver och fikon, och äter därpå bland de väldiga faten på Guldknejpen, där för övrigt den skandinaviska kolonien brukar samlas till vinprovning var onsdag. — En rosticceria i mera europeiserad form, alltså med stek från spettet, men med dukade bord och servering, är Canepa, som ligger mitt mellan stationen och Grand Hôtel.

Utanför Rom ligga flera småvärdshus, där man äter enkelt och flärdfritt i fri luft och med utsikt över den soldränkta campagnan. Strax bakom Museo Papa Giulio ligger en vid Vicolo delle Tre Madonne. På vägen till San Paolo fuori le Mura ligga två. Om man väljer ett av dem som frukostställe, kan man samtidigt besöka världens egendomligaste bar. Den hålles av trappistmunkarna i San Paolo, som själva äro dömda till evig tystnad men tillverka en eukalyptuslikör vilken gör andra människor så mycket mer talträngda. Man intager

den stående i en liten butik, där man även kan köpa radband, som välsignas mellan två glas likör.

Slutligen må nämnas ett par mera internationella restauranger: San Carlo vid Corso, som åtminstone har varit gott, och Ristorante Genova vid Via Nazionale, där man — det behöves ibland — kan få något som liknar sillfrukost med öl från fat och sup (gin). Och för att inte förbigå någon, må nämnas ännu två ställen: Ulpia, som kunde varit mera originellt än det har blivit (det är inhyst i en antik basilika vid Foro Traiano) och som framför allt är anlagt på att utsuga den resande, samt Castello dei Cesari (varje kusk känner adressen), varifrån man har en storartad utsikt över Palatinen och Circus Maximus, och varest det moderna Roms aristokrati äter lunch var dag under ett öronbedövande oväsen.

Över osteriorna råder årets vingud. En osteria som har gott vin år 1925 kan ha dåligt vin år 1926, och därför kan man inte ge några råd, turisten får pröva sig fram och gör det säkert gärna. Vinet på de flesta är vino dei castelli romani, det vill säga vin från bergen kring Rom (Frascati). Asciutto är torrt vin, pastoso sött, och sulla vena halvtorrt. Ett vin som, när årgången är god, tilltalar mig mera än allt annat, är Est! Est! Est! Det serveras på fyra, fem ställen i Rom (exempelvis vid Piazza Santissimi Apostoli). Det är lätt prickigt, varken för sött eller strävt, stimulerande utan efterverkan, Italiens Vouvray.

Men det har i fackmäns ögon ett allvarligt fel: det är blandat av olika sorters vin.

§ 5.

Det naturskönaste återstår, Neapel och golfen. Det naturskönaste, men också det mest ansträngande. Efter de första dagarnas umgänge med syditalienare känner nordbon sig överväldigad och tillintetgjord, som om han varit utsatt för en obönhörlig och obeveklig naturkraft. Dock, han belönas och belönas rikligt av den blå golfen, av den sidenblida luften, av Vesuvii tunga majestät, av Sorrentos kyliga olivlunder, av Capris gyllene skarabéprofil vid horisonten. Han lär sig inse att detta land inte utan skäl kallas dolce Napoli, kallas suol beato i den gamla sången. Han lär känna en av världens få verkliga filosofer i modern tid, den fattige neapolitanaren, som åtar sig att bära en koffert, om han behöver pengar till frukosten, men vägrar hårt och tvärt, om han redan har ätit och solen skiner. Han lär sig inse att det är bättre att ha små behov och få dem uppfyllda än att ha många och kämpa en evig kamp för att tillfredsställa dem — bättre att vara tiggare i Neapel än millionär i Chicago.

Men innan han lärt sig tillämpa denna visdom, kräver hans nordiska kropp sitt inlärda oförnuftiga överflöd. Var skall han tillfredsställa den? Neapel äger inte Roms överflöd på trattorior och osterior;

låt mig nämna Esposito (Gambrinus) vid början av Via Roma, Giardini Reali mittemot operan San Carlo och fiskrestaurangerna i Porto Santa Lucia, innan jag tager avsked av den svenske turisten och går ombord på ångaren till Capri, Medelhavets pärla, lotusätarnas ö, där all annan föda än lotusblommans blad blir utan betydelse, där världens larm förlorar sin mening, och där själva den sköna golfen och det stolta Vesuvius endast bli fonddekorationer i ett blått och overkligt drömspel, som man vill fortsätta till dagarnas ända.

§ 6.

Umgänge med italienare.

Tala gärna om att Italien redan skänkt världen två kulturer, Roms och renässansens,

och säg ännu hellre att det håller på att skapa en tredje,

men berör inte de monument som resas åt denna kultur i alla bakgator.

Tala gärna om Italiens stolta forntid och lysande framtid,

men omtala inte så gärna att dess nutid skapats för Italien av andra under serier av italienska nederlag.

Tala gärna om att italienarna skapat gafflarna och bankväsendet,

men säg ingenting om att de äro deister,

som sedan överlämnat det skapade att sköta sig självt.

T a l a g ä r n a om att Italien har fött Galilei och Volta,

men o m n ä m n i n t e att dess moderna läkare ännu tro på de fyra elementen och betvivla bakteriernas existens.

— — —

Den som detta gör han bliver kanoniserad, men den som det inte gör bliver ett byte för inferno.

LE COQ AU VIN

§ 1.

Huc usque Italia, ab hinc Gallia. Denna inskrift på gränsstenen mellan Italien och Frankrike, på sin tid utgången från kejsar Augustus, har med rätt eller orätt övertagits av Restaurant Vistaero ovanför S:t Roman, trehundra lodräta meter över det blå Medelhavet.

Med rätt. När man sitter i örnnästet och svindlande låter sin blick irra längs himmel och hav, känner man att här bör gränsen gå. Just här, om också Augustus drog den fyra kilometer längre mot väster, om också Napoleon III drog den nio kilometer längre mot öster, om också Mussolini vill flytta den femtio kilometer längre väster ut. Öster ut ligga det halvt idylliska Mentone, det bullersamma Ventimiglia, Bordighera, San Remo och alla den italienska rivierans dammiga men ännu halvt naturliga tillflyktsorter. Väster ut ligga Monte Carlo, Cannes, S:t Raphaël och alla den franska rivierans andra lyxbonbonjärer, där icke en sparv faller till marken utan att han genast avlägsnas, där icke ett grässtrå är visset innan det är på väg till den brinnande ugnen. Hitintill Italien, hädanefter Gallien. Här går gränsen mellan landet

som ännu i sitt tredje årtusende skjuter friska skott i alla riktningar, och landet som sedan femhundra år är en friserad park. Här går gränsen mellan omedelbar sång och heroisk recitation, mellan kvinnliga och manliga rim, mellan mandolin och violin, mellan latinskt hjärta och latinsk hjärna. Huc usque Italia, ab hinc Gallia.

§ 2.

Wells talar i sina framtidsfantasier (med undantag av den första, bästa och bittraste av dem, The Time Machine) gång på gång om de pleasure-cities, dit framtidens överklass kommer att draga sig tillbaka för att undgå åsynen av den smutsiga kampen för tillvaron och allt vad därmed följer, svett, möda, bekymmer för dagen och morgondagen. I dessa nöjesstäder leva våra ofödda ättlingar ett slags normaliserat njutningsliv, som egentligen inte är ägnat att övertyga läsaren om författarens fantasi: skildringen kunde nästan ord för ord vara klippt ur en mondän rivierakorrespondens i The Bystander eller The Tatler. Måhända är det ännu ett bevis att människor kunna uttänka tusen sätt för att plåga varandra, men knappt ett dussin sätt att roa sig själva. I varje fall bör det verka lugnande på kasinodirektörerna och nöjesarrangörerna från Monte Carlo till Cannes. När våra efterkommande år 22989 inte begära mera för att roa sig, finns det ju ingen

anledning att överansträngа hjärnan år 1927. Vilket dessa herrar säkert inte heller kunna anklagas för att göra.

Jag har inte mycket gott att säga om rivierans hotell. Det är möjligt att man kommer att roa sig i Wells' nöjesstäder, där all betjäning sker med elektricitet, men att bo en längre tid på ett av dessa moderna nöjesstäders hotell och njuta av livet förefaller mig omöjligt. Eller kan någon trivas som från solens uppgång till dess nedgång är omgiven av en flugsvärm, en mänsklig flugsvärm, som under ett illa hycklat intresse för ens välbefinnande från morgon till afton endast tänker på drickspengar, drickspengar, drickspengar? Tiggarna i Napoli äro sannerligen besvärliga, men dels kan man undgå dem, dels ha de humor: en förstående grimas avväpnar dem bättre än någonting annat. Men försök att undgå flugorna på ett rivierahotell! Man kommer att se på er med ögon som alldeles inte äro humoristiska — och flugorna äro berömda för sina många ögon. Och den största bristen på humor kommer att läsas i Överflugans hundra fasettögon — jag menar värdens på hotellet.

Tro mig eller ej: jag har inte suttit fast på något rivierahotell. Och detta utfall mot hotellen är ingen kritik av Rivieran som vintertillflyktsort. Den är enastående som sådan. Den som vant sig vid luften, bergen, vattnet och solen vid denna de saligas kust längtar ständigt dit igen —

men hellre än att njuta de saligas kust med flugsmuts, skulle jag avstå från den. Och därför: om ni inte skall resa vidare efter ett par dagar så hyr ett rum i något privathus! Monte Carlo myllrar av sådana, de finnas i alla prislägen och med alla grader av komfort; det finns ett dussin uthyrningsbyråer, och man kan hyra per dag, per vecka eller per månad. Man kan taga rum i någon anspråkslös men bekväm villa vid Boulevard du Nord, man kan hyra en svit i Park Palace, eller man kan slå sig ned överst i Beausoleil, där m:me Hélène fortfarande driver sitt serbiska pensionat med min gamle vän greve Borgacz som dryckespresident. Man kan leva som en kung eller som en dagakarl, alltefter kassa och behag, man blir lika hövligt bemött, och man har samma rätt till parkerna, till strandterrassen, till friluftskonserterna, tennistävlingarna och den världsberömda operan, som alla de rika dagdrivare, för vilkas räkning allt detta är tillkommet, och som i Hôtel de Paris betala femhundra francs om dagen för ett enkelrum. För att inte tala om rätten till havet, bergen och solen! För att inte tala om rätten till spelborden! Man kan leva utmärkt för etthundra francs om dagen i denna lyxbonbonjär, där allt är anlagt på att inbilla en att man är Harun al Raschid inkognito, och där allt är gjort för att skydda nerverna för andra sinnesrörelser än spelbordets — och vad kan man begära bättre? Vill man äta enkelt, finns det Charlots restaurang,

där spelare som äro halvt eller helt décavés utbyta tankar om ruletten vid en middag till tio francs; eller på någon av de otaliga små italienska krogarna i Beausoleil. Vill man äta elegantare finns det Café de Paris (vars vinkällare är dyr, men vederhäftig). Vill man äta hyperelegant, vill man se överklassen vräka sig med ostron och punsch, finns det Ciro (som en tysk, vilken var mindre lärd än de flesta tyskar, brukade kalla Cicero). Men vill man äta gott, går man till Chatham Bar på Avenue de la Poste. Den ligger mitt i stigningen från hamnen till kasinot, den har bara tre små rum, men den har ett kök så gott och solitt som det bästa franska borgarhems, goda viner och — den svenska tankens seger i utlandet — akvavit och svensk punsch. Jag har sällan ätit bättre än där. Fyra stjärnor.

Men vill man njuta allt detta i längre tid, bör man akta sig för det stora gula huset vid kasinoplatsen, som med sina persienner för fönstren påminner om ett i solen dåsande rovdjur. Jag tillåter mig att upptrycka de spelregler jag en gång för länge sedan gav allmänheten:

Råd och vinkar till Monte Carlobesökande:

1. Spela aldrig!
2. Om ni spelar, vinn!
3. Om ni vinner, res strax, annars förlorar ni!

§ 3.

Nizza har sin Promenade des Anglais, men är för övrigt en ganska bullersam och dammig stad. Ett utmärkt matställe var förr i världen Régence, men det har mist sin position. (En restaurang som berömmes numera är Caressa.) Men i stället för att kasta bort hela sin tid på Nizza och Monte Carlo, bör den intelligente turisten fatta ett beslut och se den franska rivieran sådan den var innan Edward den välklädde gjorde den till alla snobbars rendevu, alla hotellägares paradis och alla hotellråttors käraste jaktmark. I så fall stiger denne turist ut ur det fina P.-L.-M.-tåget i S:t Raphaël. I stället stiger han upp i ett litet smalspårigt tåg, med ett litet löjligt leksakslokomotiv i spetsen för tre ganska omoderna vagnar. Han kör ut från det halvt raffinerade, halvt idylliska S:t Raphaël och en halvtimme senare kör han fram genom den oblandade idyllens rike: röda klippor, gul sand, silvergrå oliver, skogar av blommande mimosaträd, strandsjöar där hägrarna vada, järnvägar och landsvägar utan bommar och stängsel, små gulgrå städer med tångdoftande hamnpirer och urgamla gästgiverier, där hönsen bestiga bålet frivilligt vid hans ankomst som indiska änkor vid rajahns frånfälle. Han kommer att möta människor, för vilka francens fall är en outgrundlig hemlighet, och lantviner som insugit solbelysta pinjers friska kåddoft i sin arom. S:te Maxime,

Beauvallon, S:t Tropez, Cavalaire, Le Lavandou heta stationerna vid denna bana (Chemin de fer de Provence), och vid alla ligger det enkla och billiga, men genomgående goda hotell. Om tio år kommer det att ligga lyxhotell, kasinon och golfbanor där.

Innan jag lämnar den franska rivieran helt, vill jag fästa uppmärksamheten vid dess stora och bullersamma men tilltalande slutstation, Marseille. Den som vill studera brokigt folkliv bör inte resa förbi Marseille (Hôtel du Louvre et de la Paix rekommenderas). Vill man vidare begagna tillfället att kombinera en verkligt god frukost med en verkligt skön utsikt, så bör man besöka La Réserve vid Marseilles Corniche eller strandväg. Bättre äter man ingenstans utanför Paris. Inte heller dyrare. Men man får full valuta för pengarna.

§ 4.

Alltför många människor komma till Sydfrankrike utan att begagna tillfället att se två av världens största turistattraktioner, Korsika och franska Nordafrika. Och dock fordras det varken någon större beslutsamhet eller någon större kassa för att se någondera. Resan till Korsika tar med båt tio timmar, med hydroplan två. Resan till Algier tar tjuguåtta timmar, till Tunis trettiosex. En tur Korsika runt i tvåpersoners bil kan göras, allt inberäknat — sjöresa, biltur, hotell och dricks pengar

— för litet mer än tusen francs! En första klass biljett till Algier eller Tunis och retur kostar ungefär sjuhundra francs. Och det finns inga billigare länder att leva i! Lägg härtill, vad Korsika beträffar, en natur som saknar motstycke i Europa, en natur som skiftar mellan den vildaste ödemark och den mest leende floddalspoesi; lägg därtill, vad Nordafrika beträffar, Orientens tjusning, romerska ruiner som tävla med Pompeji, de storslagnaste bergspartier och till sist öknen — så undrar ni säkert liksom jag över att knappt en rivieragäst på hundra vågar det lilla språnget över Medelhavet.

Hotellförhållandena på Korsika äro primitiva som hela ön. Ajaccio har ett förstklassigt hotell (Continental) med relativt blygsamma priser. Piana och Ile Rousse bjuda på anständiga rum- och matförhållanden; resten av ön är blygsamt utrustad och dess största stad, Bastia, så blygsamt att det närmar sig skandalen. Men vad gör några dagars mager diet, när man har hela resten av livet till att förbereda åderförkalkningen på, och när man i utbyte för sina små vedermödor får en serie naturintryck, vars make skulle stå att finna, om man kunde slå samman Provence, Schweiz, Dolomiterna och Danmark på ett område så stort som Småland! Res till Korsika.

Och glöm inte Nordafrika. Hotellförhållandena där äro betydligt bättre än på Korsika, fastän det stora Compagnie Générale Transatlantique som be-

härskar trafiken dit, och som anlagt hotell i över tjugu städer och oaser, i någon mån fallit för alla monopolinnehavares frestelse att missbruka sin ställning. Maten kan stundom vara debatterbar i Transat's karavanserajer; rummen äro däremot alltid förstklassiga — och tack vare Transat finns det nu knappt en oas dit man inte tryggt kan bege sig, från Marrakech längst mot sydväst i Marocko till Tozeur längst mot sydöst i Tunis. I själva Algier och Tunis liksom i de större städerna och oaserna överhuvud finns det mängder av andra hotell. Biskra ensamt har ett tjugutal (av vilka Hôtel Royal rekommenderas). I Algier ligger det förträffliga Semiramis (inrymt i ett gammalt moriskt hus) vars enda fel är, att man lever alltför gott där. Pensionspriset kretsar kring sjuttiofem francs om dagen, men tänker man stanna längre tid, kan man leva högst väsentligt billigare genom att hyra rum och äta på brasserierna.

Nej, glöm inte Nordafrika.

§ 5.

Frankrike indelades fordom i två områden Langue d'oc och Lange d'oui, alltefter det sätt varpå man sade ja till förslaget att beställa ännu en flaska. Numera har därtill kommit ett tredje område, Langue d'yes, som hotar att helt undanträng de båda andra. Om fransmännen ha besatt vänstra Rhenstranden, så ha anglosaxerna

i stället besatt högra Seinestranden, och från brohuvudet Paris hota de att underlägga sig alla punkter av panoramisk eller gastronomisk betydelse. Rivieran är redan langue d'yes med hull och hår; kanalkusten och södra atlantkusten likaledes. Ingen Jeanne d'Arc synes till, endast m:lle Suzanne Lenglen, men det är inte för tennisbollar som dessa inkräktare komma att fly.

Och hårdast känns besättningen i Paris. Det är inte för mycket sagt att hela kvarteret mellan Operan och Triumfbågen övergått till anglosaxerna genom fredsfördraget i Versailles. Det är bittert för fransmännen att vara främlingar i sitt eget land. Men Paris' kapitulation är inte heller utan betydelse för beskedliga turister från nordpolen.

Det är faktiskt inte lätt att ange goda och billiga hotell i Paris i ögonblicket. Om man vill leva bohemliv så är saken ytterst enkel. Montparnasse vimlar av student- och konstnärshotell där man får rum för tjugu till trettio francs om dagen. De ligga snart sagt i vartannat hus: vid Boul' Mich', Boulevard Montparnasse, vid dess tvärgator: Hôtel de Cluny, Hôtel des Américains (där Henning Berger på sin tid skrev En ensams dagbok), Hôtel Odessa och hundra till av samma modell. De äro visst inte dåliga, särskilt om man får rum mot gårdssidan. Sängen är alltid förträfflig och vad rymligheten beträffar att jämföra med ett mindre slagfält. Det finns rinnande vatten, oftast i ett särskilt cabinet-de-toilette, och betjäningen

präglas av mycken människokännedom och stort frisinne: om en gäst går till sängs klockan åtta på morgonen och stiger upp klockan två på natten, kommer intet ögonbryn att höjas av den anledningen. Men om man är borgerlig, om man är allvarligt sinnad, om man önskar studera annat än apéritifernas inflytande på blodtrycket? Då börja svårigheterna. Efter moget övervägande vill jag rekommendera Victoria Palace på Rue Blaise-Desgoffes, som äges av en skandinav och håller snygga rum till moderata priser (ett dubbelrum med badrum cirka femtio francs). Vidare Hôtel Voltaire, Quai Voltaire, praktfullt beläget vid Seinen. Vidare Hôtel California på Rue Berri (nära Triumfbågen) eller andra hotell av samma lätt amerikaniserade typ i samma grannskap, där man med fördel kan hyra rum utan pension på längre tid, varvid priset beräknas billigare. Däremot anser jag det för min plikt att varna för det så kallade skandinaviska Hôtel de Malte vid Rue Richelieu, vars enda skandinaviska drag är den genom köp förvärvade telegramadressen Svensenhôtel och möjligen en viss granithård köld i umgänget med gästerna (jag har i n t e suttit fast där).

Paris är ju kokkonstens huvudstad, om också Italien var Frankrikes läromästare även på detta område. Men den tillfällige besökaren, som lever i pension på något hotell, kommer inte att se mycket till kulinariska raffinemang: spättan och kalven skola behärska hans ingång och utgång,

och om han på söndagen får en höna i sin gryta, kan han vara säker på att det inte är någon poularde. Vart skall han taga vägen? Det är farligt att ge råd; för att visa det och rädda min själ vill jag berätta två fall. År 1920 kom jag av en händelse in på en liten bar i Rue Richelieu. Det var sent på natten; bakom disken tronade en normandisk madam, röd och skrynklig som ett äpple i ansiktet, och med ögon som tindrade av människokärlek och kökets visdom. Fanns det något att äta? Jag fick bröd, ost och en hemmalagad leverpastej, vars make jag sällan ätit. Nästa dag kom jag igen och fick en soupe bonne femme, som i allo återspeglade karaktären hos den bonne femme som lagat den; det var inte en rätt, det var en måltid. Två år senare kom jag igen. Någon hade köpt affären och pinade nu efter bästa förmåga musten ur både soppkött och gäster. — Samma år gjorde jag bekantskap med en liten restaurang på Boulevard Montparnasse, som torde vara välkänd av åtskilliga parisresande — Duguesclin. Den var förträfflig, läcker mat, facila priser, proper servering. I fjol kom jag igen till samma ställe. Affären hade gått framåt, såtillvida som gästernas antal hade mångdubblats. Men samtidigt hade den vuxit innehavaren över huvudet. Maten var själlös, om den inte var dålig, vinerna likgiltiga; det hela hade blivit en fabrik.

Men till vittnesbördet, till förkunnelsen!

I de dyrare prislägena stå följande lokaler utan-

för tävlan: Montagné (Rue de l'Échelle, mellan Rue Rivoli och Avenue de l'Opera), Larue (Rue Royale), Voisin (Rue Cambon), Foyot (mittemot Senaten), La Pérouse (Quai des Grands Augustins) och La Tour d'Argent (något längre upp längs Seinen). De äro alla av samma typ, den gamla franska krogtypen, med föga intresse för lokalens utsirning, men med hela uppmärksamheten koncentrerad kring det ena nödvändiga. I regel går det en soffa salen runt, och framför den stå borden på rad så tätt att det blir oreda i hela bordraden när en fyllig gäst skall pressas in i soffan. En skygg gäst reser sig inte gärna förrän kusten är alldeles klar och restaurangen tom, men för övrigt behöver det inte vara blygheten som håller någon kvar. I dessa små lokaler serveras utan tvivel den läckraste föda i världen. Après un bon repas, arrosé de vins généreux är en stående fras i Brillat-Savarin. Den har sin tillämpning här. I samma rangklass, men något billigare står Paillard vid Boulevard des Italiens. Detta gamla världsberömda ställe äges numera av Banque de Suède et de Paris. Vid köpet höjde sig ett rop av förbittring i parispressen: skulle en bank från Lappland få lov att förjaga Paillard! Det vore för oanständigt! Ut med mäklarna ur kokkonstens tempel! — Men den svenska banken visade sig ha besinnat det gamla ordet: vad kan väl vinhandlaren köpa, som är hälften så gott som den vara han säljer? Den behöll Paillard och Pail-

lards vinlager och förvaltar dem för egen räkning. Varför man är på svensk grund när man dinerar där (avis för avvikna bankkamrerer).

Två fiskrestauranger med världsrykte äro Marguery och Prunier. Den förra, som fortfarande frekventeras mycket av svenskar, är i mitt tycke dyr och dålig. Den sista har en bar, där man äter sina ostron, sin hummer eller sin coquille S:t Jacques stående vid en disk — om man kan tränga sig fram till disken, som är mera belägrad än en totalisator på dagen för le grand prix.

Nästan i klass med Paillard och med priser som ligga en obetydlighet under: Univers vid Place du Théâtre Français och Lavenue mittemot Gare Montparnasse. Lavenue är den avgjort bästa restaurangen på Montparnasse och den enda diskreta. Univers har gjort en specialitet av les plats régionaux (som man dock återfinner mer eller mindre goda på många andra ställen). Att äta där är att taga en kulinarisk rundresebiljett genom Frankrike. Första måndagen i första veckan är man i Bretagne och äter le gigot de pré salé bretonne, på onsdagen har man kommit till Elsass-Lothringen och gör bekantskap med la choucroûte alsacienne eller le salmis de canard, torsdagen veckan efteråt besöker man Gascogne och Languedoc — les œufs frits au Cambajou, le cassoulet de Castelnadary — tills det svenska lejonet på tisdagen i tredje veckan når fram till Cantal och

möter själva den galliska tuppen i vin — le Coq au Vin. Vilket möte! — Allt detta är skönt, säger den blivande turisten, men vad vi vilja ha är adresser på både mycket billiga och mycket goda matställen. Ack ja, det vill jag också. Forna tiders turister drogo ut för att finna den heliga Gral, nutidens för att finna en Pérouse med priser som en Duval. Båda komma tillbaka lika tomhänta. God mat fordrar förstklassiga ingredienser och förstklassiga ingredienser fås nu en gång inte till tredjeklass priser. Då blir det kryddorna som få ersätta aromen och dölja kvaliteten. Och det är sådan mat, som i många variationer, vilka dock äro få, serveras runtom på Paris' små lokaler med table d'hôter till sex, sju francs eller mera. Dock, stundom finner man en och annan herre i vit mössa som sätter ambitionen över förtjänsten och som åstadkommer det otroliga — till en tid, tills gästerna gå efter namnet och komma i alla fall, tills affären växer honom över huvudet och Paris har fått en ny Duval, Bouillon eller Duguesclin. — På Boulevard S:t Michel, strax bredvid Bal Bullier, ligger Émiles lilla krypin. Émile trollar ännu fram god och solid mat till de priser, om vilka turisten drömmer, och vid hans bord sitter som icke sällsynt gäst Isaac Grünewald. — Nära börsen ligger Beaugé, på Rue d'Antin »Griffon», på Rue Rochefoucauld »La Côtelette», på Rue S:te Anne Casenave och på Rue S:t Roch 21 en elsassisk restaurang, som alla ganska fram-

gångsrikt söka göra samma konststycke som Émile. Flera adresser känner jag inte. Drag själv ut och finn den heliga Gral! Om ni har tro som ett senapskorn, lyckas det. Men det sannolikaste är att ni återfinner senapskornet som del av de tusen kryddorna på en uppstuvad b œ u f b r a i s é.

I Paris, som är mötesplatsen för alla jordens vita och kulörta raser, kan man tydligen företaga kulinariska världsomseglingar, likaväl som rundresor genom Frankrike. Man kan dinera à l a r u s s e, à l a c h i n o i s e och à l a s u é d o i s e. Särskilt ryska restauranger finns det ett otal av. En god sådan med något så när normal tariff är A u C a n e t o n (nära Börsen). En utmärkt italiensk restaurang är Chianti vid hörnet av Boulevard Saint Germain och Rue de Rennes. Av ställen, där man äter ris med pinnar och fågelbon i stället för fåglarna själva, finns det åtminstone två på Montparnasse, som varje chaufför känner till. Och i Rue Huyghens håller slutligen Restaurant Strix de svenska färgerna högt, och på dess fana lysa Albert Engströms uggla, Gustav III:s brännvin och Karl XII:s punsch som ett klart och rent destillat av vad Sverge frambragt, vår andes stämma i världen.

§ 6.

På nattställen lämnas inga adresser, ty detta är en anständig Ariadnetråd och inte någon F ü h r e r d u r c h ' s n ä c h t l i c h e P a r i s. Sådana förare

finner man för övrigt vid varje gathörn, och deras tunga är hal som ormens. Men lyder man min unge vän Johansson som är detektiv hos American Express och heter mr Johnson, följer man inte med dem. Det är förfärligt farligt. Och om man i alla fall gör nattronden i Paris, bör man inte gå till Noctambule eller till Père Tranquille i hallarna. Det är lika provinsiellt som att gå till Liberty på Montmartre för att se på dess människodjur, eller till apachekällaren i valven bakom Place S:t Michel för att se på dess varietet av samma släkte.

Tout ça, c'est pour la populace.

§ 7.

Umgänge med fransmän.

Säg gärna till en fransman, att hans lands kultur är full av måtta, harmoni och logik, där andra länders kulturer bestå av överdrifter, disharmoni och känslotänkande, säg att Frankrike är senantikens direkta arvtagare, och att Paris är Alexandria; ty det är sant,

men säg inte, att fransk måtta gärna blir ensidighet, att harmonien blir schematisering och logiken rättshaveri — ty det är också sant.

Säg gärna, att Frankrikes kvinnor äro underverk av smak och stolt koketteri, och att ingen som de kan konsten att föra sig, ty det är sant,

men berätta inte H. C. Andersens sagor om kejsaren av Kina, om de hundra konstgjorda fåglarna vilka inte gingo upp mot den lilla grå näktergalen, ty man skulle inte förstå dem.

Säg gärna, att Frankrikes kök är världens finaste, ty det är det, och bjud gärna på en dundrande festmiddag med mycket vin,

men bjud inte dagen efter, då huvudet värker och halsen är torr, på en enkel sillfrukost, ty det vore en kulinarisk förolämpning, som knappt kunde avtvås med en duell. Med ett ord: försök inte att slå broar mellan en kultur, för vilken formen är allt, och en kultur som trives bäst i formlöshet, mellan ett folk som älskar den ironiska florettstöten högst, och ett, som sätter den godlynta humorn högre, ty mellan de två är ett stort svalg befäst, på det att ingen som vill komma över från den ena sidan till den andra någonsin skall kunna det.

II.

EXEMPEL PÅ RESOR

INFALL I KEJSARENS ARVLÄNDER

Herr Doktor! En hel sommar har man levt som enstöring, med måsarna på skären som umgänge och själsfränder, solen har gått upp i eld ur Östersjön och sjunkit i brandrök bakom skogarna, hela dygnet har varit genomvävt av en melodi: vågornas plask mot våra badklippor, och en doft: parfymen av de tallar och vildrosor som äro våra enda trädgårdsväxter. Nu ha vi skördat vildrosornas höströda frukter och ätit de två portioner nyponsoppa, som de räckte till, vågornas melodi har plötsligt övergått från ett cantabile till ett agitato, i tio dagar ha måsarna härskat ensamma på badskäret — det är uppbrottstid, det är tid att säga vår kära ö farväl.

Köpenhamn — denna stad, som såg vår ungdoms yra lekar, herr doktor, denna stad, vilken våra förfäder stormade, iförda vita skjortor, och vilken vi ofta lämnade berövade allt intill detta plagg — Köpenhamn vändar sig i valutabekymmer och de värkar som bebåda ett val. Restaurangerna ha satt ned sina priser, men stå tomma, affärerna annonsera med stabiliserade kronpriser, men sälja ingenting, hela den glada staden har en min av förbryllat grubbel över fredens problem.

Vad är meningen? Har man inte fått en fet skinande hundraöreskrona, och så är det lika illa fatt som när kronan bara var värd sextio öre, ja, värre. Obegripligt! Och den bägare, där alla problem gå till botten och lösas, är lika dyr nu som då! Obegripligt!

Men från den stabiliserade silverkronans huvudstad frustar tåget en blekgyllene morgon ut mot den stolta guldmarkens. Själlands bokskogar flamma som en eldsvåda, vilken höstregnen ännu inte lyckats släcka, det magra Sydfalster hänger skamset slokande ned mot söder — den danska gödkalvens futtiga rumpstek, Gjedsers tullhus försvinner i Östersjöns vågor som en buljongtärning i en soppgryta, och i stället lyfter Nordtyskland sin bistra, låga ubåtsprofil ur dessa järngrå vågor. Vi dundra fram mot Berlin. När vi senast sågo rikshuvudstaden, hade riket just valt den förnaglade fältmarskalken till president, och krigspensionärerna höllo på att leta fram hundramarkssedlar ur byrålådorna i fast tro på att de skulle återfå sitt värde vid en beröring av den gamle krigarens marskalksstav. Hur skola vi återfinna staden? Vi återfinna den inte alls. I stället för Mellaneuropas metropol finna vi huvudstaden i The Middle West, i stället för Berlin Chicago. Ur gatornas myller stiger en ton, en durton som av stål mot stål, en återklang av hundratusen hammares slag, ett brus av tiotusen pistongers virveldans, som är bedövande och nästan överväldigande. Det är inte det glatta visslandet av

gummiringar mot asfalten på Champs Elysées, det är inte trängseln av privatbilar och taxidroskor på Avenue de l'Opéra, det är en här på frammarsch med bilparker och motordån, med stort larm av vagnar och resenärer. Det är en luft som vibrerar under piskrappen av tiotusen propellrar — propellrarna i Europas största civila flygmaskinsflotta. Och allt detta har kommit på halvtannat år, och allt detta är följden av guldmarkens trolleri! Under över alla efterkrigets under — och intet under, att de folk, som inte upplevt något liknande, bländade och bedövade stirra mot det land, där sådana under ske som på kommando.

Men en morgon lämna vi Berlin med dess till trängsel fyllda katedralkaféer, dess teatrar och konsertsalar, där inte en plats är ledig från fredag till söndag, och dess barska friluftskonsert i ståldur. När vi stirra tillbaka mot de yttersta förstädernas femvåningshus, som stiga ur Brandenburgs sand, brant som en babylonisk stadsmur, då, herr doktor, få vi en plötslig barndomsvision. För tjugusex år sedan hölls det en världsutställning just här i Berlin, och dess programskrift, diger som en bibel eller en armérulla, låg på bordet i vår faders vita hus, och på omslaget prunkade en vinjett, utställningens symbol: ur jorden lyfte sig en arm med en knuten jättenäve mot himmeln. Det är möjligt att det var dålig konst — den gången hade vi inte lärt estetik, sittande vid edra fötter, herr doktor — men var det inte god symbolik?

Vinjettens näve lyfter sig åter med fullgoda muskler mot himmeln — och vad har den i alla fall inte presterat sedan dess! Den har ryckt blixtar från himmeln, den har slungat dem mot öster och väster, den har ryckt spiran från tyranner, den har sjunkit i några års tvinsot och blodförgiftning — men den är där igen. Ur en molnstod och en eldstod lyfter den sig dag och natt mot himmeln, och i sitt knutna inre bär den krig och fred, liksom vissa berömda händer i forntiden. Vilket blir det? Det är oss inte givet att spå i händer, men ännu när vi sitta i tåget på väg mot mildare och mera mollstämda städer, känna vi en ofrivillig rysning.

Dresden: Om ni kommer till denna stad i skymningen, herr doktor, och vill taga en kort överblick av staden, så engagera inte bilen A 379 med hållplats vid Centralstationen. Vi gjorde det, ty bilen såg skaplig ut, och chaufförens öga brann milt och det vita håret fladdrade kring en panna härdad i livets stormar. Vi delgåvo honom avsikten med vårt besök: att redan denna afton bese staden Dresden, om vars skönhet ryktet trängt fram till våra födonejder, en del av världen som behärskas av dimmor och en ond Jupiter. Vidare omtalade vi den tid som stod till vårt förfogande: tiden till nattens inbrott, i det nästa morgon var anslagen åt musiska studier, och redan den tidiga eftermiddagen skulle se våra ansikten vända mot de länder som slickas av den sagolike Hydaspes.

Med de snövita brynen nickade han bifall, med en rörelse av sin hand försatte han bilen i darrning, och vi rullade i väg. Detta är en lista på de sevärdheter vi sågo:

1. Cigarrettfabriken Yenidze.

2. En nedlagd fotbollsplan, där saxiska folket efter allt att döma firat större triumfer än i frihetskriget 1813.

3. Cigarrettfabriken Yenidzes filial.

4. Platsen för en avsomnad konst- och industriutställning av okänt datum.

5. Den plats, där vissa personer med olämplig politisk uppfattning av personer med motsatt uppfattning placerades i floden Elbe med uppmaning att hälsa så mycket i Hamburg.

6. Den plats, där floden Elbe år 1926 steg tre meter över sina bräddar — en fasansfull syn för en icke-nykterist.

7. Cigarrettfabriken Yenidzes kontor.

8. Det hus, varifrån samtliga offentliga kontor genom rörledningar förses med värme.

9. Cigarrettfabriken Yenidzes...

Här stego vi ur. Utan hjälp av den vördnadsvärde åldringen funno vi Zwingern, Slottet, Slottskyrkan, Operan, Rådhuset och Sköna Brunnen. Och vi fastslogo en sanning: liksom fältherren erövrar främmande länder och städer med hjälp av hären, vars viktigaste del är infanteristen, vars viktigaste del är fötterna, så måste även turisten, som vill erövra ett främmande land, göra det med hjälp

av fötterna. Och efter att nästa morgon ha återknutit bekantskapen med Rafael och Tintoretto samt stiftat bekantskap med en målare med det pikanta namnet Abraham Mignon, vars stilleben i fotografisk noggrannhet slå alla världens fotografiapparater, stego vi upp i expressen. Och genom de upp och nedvända cirkumflexernas republik, vars huvudstad fordom plundrades av våra förfäder, föllo vi samma afton in i kejsarens arvländer.

Redan vid gränsen mottog man oss som det anstår erövrare, med full honnör och klingande spel. Knappt har tåget lämnat den sista upp och nedvända cirkumflexen bakom sig, förrän en tjänsteman ilade genom korridoren med ropet: — Var god tag plats i radiovagnen! Küss' die Hand, hab' die Ehre, empfehle mich, Kompliment, Hochachtung! — Radiovagnen? Vad var radiovagnen? Vi hörde tjänstemannen avlämna sin inbjudan vid nästa dörr: — Var god tag plats i radiovagnen! Den här vägen, om jag får be! Küss' die Hand, hab' die Ehre, empfehle mich, Kompliment, Hochachtung! Vi skyndade oss att lyda och funno vagnen som han talade om. Det var en vanlig österrikisk vagn, märkt av kriget, nödtorftigt restaurerad och indelad i tre klasser. I bagagenätet över varje sittplats låg det en hörlur med hygieniska pappskyddare. Från hörluren gingo ledtrådarna till en kontakt i väggen och därifrån vidare till centralen i vagnens främsta avdelning. En operatör med hjälm

om huvudet sysslade vid lamporna och kontakterna. Vi togo plats, klämde hörlurarna fast om huvudet — det bör vara en utmärkt kur för utstående öron — och lyssnade. Tvärs genom hjulens larm hörde vi plötsligt toner — fina, silverspröda toner från ett piano:

Warum doch weinen wenn man aus-
einander geht...

Därpå en röst som meddelade kunskaper och fällde omdömen, och så på nytt pianot:

Nur eine Nacht sollst du mir gehören
bis zum Morgenrot...

Rösten kom igen. Det var Wiens Rundradio som hade »föredrag om wienervisan med musik». Naturligtvis var det en slump att vi hälsades med just detta föredrag, men egentligen borde det utsändas varje dag speciellt för dessa radiovagnar. Det första intrycket av ett främmande land är oftast det bestämmande, och vilket bättre intryck av Wien kan den resande få än genom wienervisan? Den är Wiens själ och trollkraft, den är Österrikes bästa argument gentemot världen. Inte ens under de värsta krisåren förlorade den sin sorglösa tro på morgondagen, inte ens under fallets djupaste timmar urartade den till att bli hatets sånger. Ännu år 1922 kunde den sjunga:

Falls du glaubst dass Wien geht unter,
es geht nicht unter,
es scheint bloss so!

Dessa och andra lärdomar, herr doktor, uppfånga vi genom hörlurarna, medan tåget rusar mot Wien, och vi gömma dem begrundande i vårt hjärta. Och så skrika bromsarna som plågade djinner, och ljusen växa upp till en äresgata runtom oss, och vi släppa hörlurarna och hålla vårt intåg i den stad, dit Banér och Torstensson aldrig nådde.

Wien, huvudstaden i kejsarens arvländer, som vi så lyckligt uppnått, är Orientens och Occidentens mötespunkt, Österns och Västerns clearing-house, karavanserajen där kameltågen mötas med expresserna. Det är staden, där man ännu på orientaliskt vis kysser händer och gör salaam — küss' die Hand, hab' die Ehre, empfehle mich, Kompliment, Hochachtung, ergebenster Diener, lyder det i en serie från hovmästaren, förste underkyparen, andre underkyparen, tredje underkyparen, rockkyparen och piccolon, när man lämnar det enklaste kafé efter att ha förtärt en kopp kaffe. Det är staden, där kaféerna ha basarkaféets kvadratiska form och soffor längs hela väggen (en form, som dock också finnes i Paris), det är staden, där varje kafé har en särskild försäljare av bakverk och frukter, som dignande under en bricka utbjuder dessa varor åt gästerna — alldeles som i

basaren, och det är staden, där man oavbrutet serverar nya glas med friskt källvatten åt den trötte ökenresenären. Stor, herr doktor, blir förvåningen och avskyn hos en redlig svensk groggdrickare, som vill släcka sin törst på ett wienkafé. Han beställer ett bröd och man giver honom en sten, ett ägg och man serverar honom en skorpion: i stället för ett grogglas med visky och en flaska sodavatten får han ett litet likörglas med visky och ett litet glas uppslaget sodavatten: i samma ögonblick som han, stum av häpnad, har tömt dem, ryckas de bort, och ett stort glas friskt källvatten sättes fram på hans bord. Han beställer ytterligare en viskygrogg i den form, som han inser vara landets övliga; han tömmer den i ett drag, och ögonblicket efter står det ett nytt bräddfullt glas friskt källvatten på hans bord; till dess den olycklige, om han har mod att fortsätta intill ändan, mållös av avsky sitter i en krets av fyllda vattenglas, som en faun i en krets av spelande fontäner. Ty alla dessa vattenglas äro intet ögonblick i vila; så snart ett av dem har stått två minuter på bordet anses vattnet för förgiftat, och glaset utbytes mot ett nytt, men intet glas tages bort, förrän gästen har betalt. Men i samma ögonblick tagas de alla bort, och som tecken på att gästen har fullgjort sina skyldigheter sättes det in två nya bräddfulla glas, vid vilka han kan sitta tills kaféet stängs, njutande av att se vattnet i glasen ombytas var femte minut. Jag vet personer,

herr doktor, med järnhälsa och nerver av stål, som skulle duka under för mindre än ett sådant vattuprov.

Wien känner icke till Frankrikes trottoarkaféer med utsikt till tusen trippande höga klackar, men därför saknar Wien inte intresse för kvinnorna. Tvärtom. Om man vid elvatiden på förmiddagen kommer in i en viss liten delikatessaffär vid Wollzeile får man det bästa beviset därför. Affären har ett annex, ett kafé med små bås, dit ingen solstråle tränger, och där även det elektriska ljuset kan utestängas med gardiner. Hit komma blonda herrar med fjädrar i hatten, snarlika jägare som ställa försåt för skogens skygga fåglar. De rekvirera vermut, portvin och smörgåsar, av vilka var och en är belagd med minst åtta olika delikatesser: lax, schweizerost, sardin, gåslever, oliver, skinka, salami och äggröra. Efter en stund öppnas dörren till gatan, och »das süsse Mäderl» trippar in direkt ur Arthur Schnitzlers böcker. Hon ser sig skyggt om och flyger så rakt in i buren till jägaren. Hur många smörgåsar hon äter ur jägarns hand vet jag inte, men jag har anledning att tro att det inte är så många som förr, ty den moderna tiden har nått ända till Wien, och under det Wiens kvinnor förr hade harems fylliga linjer och mattvita hy, gäller det nu att bli slank som en grekisk efeb, och Dr. Hoffbauers Entfettungstabletten ha en blomstringstid.

Men längs kajerna vid Donaukanal vandra unga

svärmare arm i arm med blottade huvuden (ty hattar äro dyra och hindra utsikten till stjärnorna) och drömma drömmar om Paneuropa. I ingen annan stad, i intet annat land ser man så många unga drömmare. Landets läge, tidens tryck får dem att känna sig inspärrade och beklämda, och då de ej kunna få politiskt andrum, söka de med alla porer insuga alla världens idéer och intryck. De svärma, som man svärmade på Schillers tid, de flamma av entusiasm för de största idéerna, de förakta varje kompromiss med tillvaron, de »spela överhuvudtaget blott Beethoven». Men skulle jag önska Österrike något, vore det en hamn vid Medelhavet. Ingen annan luft, ingen annan sol är så ägnad att ge tingen deras rätta proportioner som Medelhavets.

Men stundom glömma dessa ynglingar bollandet med idéerna för annan bollkamp. Jag såg deras utvalda elva möta Sverges. Det var ett sorgligt nederlag för de blågula färgerna! De unga svärmarna togo blicken från det blå, de fäste den på bollen, de gjorde angrepp i klunga och i spridd formation, de snodde sig förbi sina motståndare och ålade sig fram mellan dem, de dribblade och passade, de nickade bollen i mål och de sköto den i mål, de spelade mot vind och sol och med vind och sol, allt med samma framgång. Det kunde inte förnekas, herr doktor, att Sverges utvalda manskap snarare föreföll att ha ramlat ned från himmeln än att ha anlänt med ett expresståg. Hade inte

den jättelike målmannen varit, hade den svenska historieskrivningens musa måst beslöja sitt ansikte — men vad säger jag? Musan hade ombud på platsen, och när man läste deras telegrafiska referat i vissa svenska tidningar, fick man det intrycket, att vi inte varit långt från att vinna ett nytt Narva. »Nicht zu streng gegen Schweden sein!» hörde jag folk ropa på åskådartribunen, men jag förhärdade mitt hjärta och höll följande

Midnattspredikan till den svenske Adjunkten i hemlandet.

Det är synd att sitta som ni, herr adjunkt,
och blicken beundrande välva
kring er navel som världens medelpunkt
och begapa var fotbollselva.
Ni dansar hellre i sidenvåd
än tyder er egen rebus.
Drag ut, herr adjunkt, till ynglingadåd
i länder som styras av Febus!

Wiens ekonomiska tillfrisknande bevisas tydligt därav, att man numera måste byta krage varje dag, medan en krage år 1923 inte hann bli nedsolkad på mindre än tre dagar — ett avgörande bevis. Men förbättringen bestrides högljutt av befolkningen själv, som på melodien Valencia sjunger en munter självironisk sång med refrängen Insolventia! Och man lever, från hög till låg,

i det förflutna. För någon tid sedan, då ett berömt bröllop firades i Sverge, kom jag in hos en barberare, som sitt yrke jämlikt genast utfrågade mig om allt. När han hörde att jag var svensk: — Ack, hur underskönt måste det inte vara i Sverge just nu! Tänk, fyra kungar, och så många prinsar och prinsessor! Ack, min herre, förr i världen, då var det också skönt hos oss! Prinsar och ärkehertigar och — han sänkte rösten — hans allernådigste majestät...

Han tog ned en stor röd bok från en hylla — Kejserliga och Kungliga Arméns Härrulla — och slog upp första sidan. Där lyste med tre olika slags typer salig kejsar Frans Josefs titlar, först Grosser Titel: Frans Josef, kejsar av Österrike, konung av Jerusalem, apostolisk konung av Ungern, storhertig av Toscana, herre till Dalmatien, greve av Tyrolen, och så vidare fyrtiotre titlar, därpå: Mittlerer Titel med tjugu värdigheter, därpå: Kleiner Titel med endast åtta...

Han slog igen boken med en suck.

— Ack ja, den gången talade man också om oss!

Herr doktor, är inte detta utbrott ur en hårutryckares hjärta det bästa bevis för monarkiens berättigande som man kan önska? Vem vill leva i skuggan, vem vill hängas obemärkt? Begäret efter kritik är det djupaste av alla människans andliga behov, vi äro säkerligen eniga därom, herr doktor.

Och i förhoppningen om en välvillig kritik från herr doktorns sida, vill jag, med den hövlighet som utmärker det land där jag nu vistas, kyssa herr doktorns händer, uttrycka min komplimang och min högaktning och anbefalla mig som herr doktorns allra som ödmjukaste tjänare,

Servus servorum,
Frank Heller.

WIENERVINTER

1.

Snart nog tröttnar man på ett hotell, även om det bebos av pittoreska herrar med namn på -a n d i a n och adresser i närheten av det berg, där Noaks ark strandade. Hemlivets stillsammare fröjder locka, och en annons inryckes i Neues Wiener Tagblatt. Den gör underverk. Från tidigt på morgonen är hotellkorridoren blockerad av parvis uppträdande damer, som ha rum att hyra ut. Parvis? Ja, ty även om kriget har ruinerat en väluppfostrad kvinna, har det inte berövat henne hennes självaktning, och för en bibehållen självaktning fordras en jungfru som ledsagar sin matmoder ut i staden till markerande av hennes rang, särskilt på en expedition av denna art. Inte för intet fanns det en tid då Österrike och Spanien lydde under samma spira. Spiror förgå, etikett består, och år 1926 uppleva vi det sista domnande böljskvalpet av Karl V:s ringar i vattnet.

Men vi lämna alltså herrarna med ändelser på -a n d i a n och adress på Ararat och flytta in hos en italiensk dam, som varit gift med en ungersk general och genom kriget förlorat allt — man, fosterland och förmögenhet — till dess det enda

som återstår är en evighetskoncession på kyrkogården och en loge i Wiens Volksoper. Hon har ett hjärta, som är så fritt från bitterhet som ett hjärta endast blir genom medfödd filosofi, och hon har ett humör som trotsat sjuttio år och hundra olycksöden. Hennes enda dagliga sällskap är en gammal trotjänarinna från trakten av Görz, jugoslav till börden och ivrig politiker. — Vet ni vad jag skulle göra, gnädiger Herr, om jag hade makt som jag hade vilja? Jag skulle hänga upp påven och Mussolini vid samma telegraftråd. Påven? Han tillåter att Mussolini skickar till oss italienska präster som ingen bland folket förstår, och Mussolini, vad gör han? Jag skall säga er vad han sist lät sina fascister göra i min hemstad. Om natten, när folk sov, målade de över alla de fina husen med Mussolinis porträtt — så här stort, gnädiger Herr, över hela gaveln — och när folket vaknade på morgonen hade de Mussolini stirrande på sig från husväggen — ni vet, hur han stirrar, gnädiger Herr, så här! Vad skulle de göra? De vågade ingenting göra, utom en släkting till mig som var borgmästare i staden på den Esterreichern ihre zeit. Han lät måla över Mussolini, och dagen efter fick han två månaders fängelse och åttatusen lire i böter. Nej, om jag hade makten, gnädiger Herr, då skulle det finnas en telegrafstolpe utanför Görz, där man kunde se en vacker syn — en million människor äro vi, och man räknar oss inte mer än en —

Låt oss hoppa över det ord, varmed Teresina betecknar de italienska jugoslavernas nuvarande politiska betydelse. Samma morgon ha vi läst en skildring i Popolo d'Italia av en italiensk journalist, som besökt serbernas, kroaternas och slovenernas rike för att studera de där boende ungrarnas förhållanden. Det bor en million magyarer i S. H. S.-staten (som journalisten kvickt omdöper till S. O. S.); de nekas statsundervisning på ungerska, inga privata lärarkrafter få utbildas, och de stora ungerska bibliotek som funnos i landet äro stängda, eller förekomma i form av strutar i hökarbutikerna. — Per Dio! säger journalisten med äkta indignation. Vad ha de jugoslaver att beklaga sig över, som ha den äran att bebo Italien?

Det slår oss, att vissa svårigheter äro förknippade med ett rationellt ordnande av förhållandena söder om Save och i solsystemet överhuvudtaget. Men låtom oss därför icke glömma frukosten!

Wien har förstaklass restauranger, andraklass restauranger och tredjeklass restauranger, men köket är detsamma på alla tre, endast priserna växla. Man skulle tro att matlagningen i Österrike drives på samma sätt som tobaksrökningen, av ett monopol som endast tillhandahölle fyra eller fem bestämda märken. För att tillse att dessa märken och inga andra avsättas använder tobaksmonopolet tullnärer, men matlagningskompaniet källarmästare. På varje restaurang gör

källarmästaren sin rond kring borden, när salen är fullsatt. Hans ansiktsuttryck är förbindligt; han bugar sig och säger: »Hab' die Ehre, Kompliment, meine Hochachtung»; men ingen låte bedraga sig härav! Under masken av en mild landsfader tillser han att man inte äter annat än sin lagstadgade Kalbsbraten, sin föreskrivna Maschinen-Rostbraten och sin reglementsenliga Backhuhn med härtill tillåtna Beilagen; han övervakar att man inte glömmer die Mehlspeise och kontrollerar att man inte skolkar från sitt kaffe med Schlagobers. Hans öga är omutligt, och gästerna som veta det, uppfylla punktligt sina gastronomiska skyldigheter. På alla andra områden är Österrike liberalt, Nordtyskland konservativt; på matområdet härskar i Österrike det strängaste preusseri, i Preussen en anarki som närmar sig dadaism. Och medan man i Berlin kan äta à la russe, à la chinoise och à la suédoise, kan man i Wien endast äta à la viennoise. De enda restauranger som tolereras utom de inhemska äro italienska, men ingen låte bedraga sig av namnet. Även där härskar samma landsfaderliga tyranni; Mussolinis bild är övermålad, och ett milt men obevekligt österrikiskt källarmästaröga blickar genom menyen på gästerna, liksom den franske arbetsbasens emaljöga i hans frånvaro vilade på de annamitiska kulierna, drev dem till arbete och hindrade alla avvikelser från dygdens väg.

Men vi äro färdiga med frukosten, vi ha expe-

dierat vår Kalbsbraten med Beilage, vår Mehlspeise och vårt kaffe. Vi kunna se hela världen i ansiktet, och vi besluta att begagna tillfället till en promenad.

Ja, vi våga se hela världen i ansiktet och inte minst den herre på fyra ben som behärskar världen, som pryder parkerna med monument, som hindrar andras nattsömn genom timslånga diskussioner med gubben i månen, vilken ensam bland alla levande varelser självmant angriper människan, och vars bett är nog att inge skräck för den sundaste av alla drycker, vattnet — med ett ord djurens förrädare, människans parasit, hunden. Hur kommer det sig att vi våga se honom i ansiktet? Med Luther vilja vi ropa: hur kommer det sig, Ihro Herren? Varifrån hämta vi så stor trosvisshet att vi våga trotsa denne stormogul, denne kristenhetens fräcke tyrann? Och svaret är: han är försedd med munkorg. Ja, här i Wien har en vis och landsfaderlig styrelse försett varje medlem av detta inställsamma, baksluga, påträngsamma och fräcka släkte med munkorg. Utan denna munkorg får han inte visa sig på gator eller offentliga platser, och då man känner tyrannens farlighet och maktresurser, står det skrivet i lagen att denna munkorg skall vara av en bestämd form: icke en lös munkorg som genom skubbande mot träd, buskar och stenar föres ut över nosen, icke en slapp munkorg som glider av om den tryckes mot ett stängsel, icke en munkorg av godtycklig stor-

lek som av infama tassar lätt kan avlägsnas från den mun som den skall bevaka — nej, en hygienisk munkorg som går från ögonen till öronen, en vetenskapligt beräknad munkorg, genom vilken ingen tand tränger eller gläfs höres, med ett ord en sådan munkorg som bolschevikerna givit all press utom Pravda (vilket betyder Sanningen). Tack vare denna munkorg vandra vi säkra på de avlägsnaste gator och undgå det öde som nyligen drabbade en hundägarinna i staden Berlin. Denna kvinna hade sedan många år en dogg av jättelik storlek och med ett så öppet förklarat hat till människosläktet, som gav honom hans bröd, betalade hans skatter och för övrigt sörjde för honom bätttre än man sörjer för de flesta medmänniskor — han hade ett så osläckligt hat till människan, att han måste ha munkorg på i hemmet. Men på gatan lät hans ägarinna honom gå fritt omkring, i avsikt att sålunda sörja för hans trevnad. En dag då hon förde honom ned på gatan, från vilken barnen flydde skrikande av förfäran, vände hunden sig om mot henne, utsände ett rasande skall, avrev den hand som i många år skänkt honom hans bröd och betalat hans skatter, avrev även armen och kunde först sedan fyra poliser tillkallats ryckas bort från sin välgörarinna, vilken samma afton avled med en bön att han skulle skonas.

Nej, för dylika attacker gå vi säkra i Wien. Men andra attacker göras oupphörligen mot oss. Folket

i denna stad kan inte gå! För en ytlig uppfattning kunde det tyckas som om de handlade tvärtemot den rörelseprincip, som vi vilja kalla den Abraham-Lotska, och som i Genesis formuleras sålunda: går du åt höger, så går jag åt vänster. Men en förklaring av wienarnas rörelser, baserad på en direkt negation av denna princip, med andra ord: går du åt höger, så går jag också åt höger, vore en mycket för långt driven förenkling. Nej, ett närmare studium av Wiens gatutrafik visar, att den Abraham-Lotska principen långtifrån räcker till. Vi måste gripa till en förklaring av högre vetenskaplig ordning, och jag tror mig ha funnit den genom ett noggrant studium av nobelpristagaren professor Svedbergs samlade skrifter. Jag skulle vilja gå längre: jag skulle vilja påstå att professor Svedberg inspirerats till sina epokgörande teorier genom ett besök i Wien. Wienarna — det är den enda förklaringen till den skenbart oförklarliga förvirringen i gatutrafiken — wienarna röra sig enligt lagen för molekylernas rörelser i gaser (se Svedbergs arbeten). Molekylerna i en gas söka ständigt att på samma gång fortplanta sig åt alla håll. Och att det är just detta som wienarna önska göra, att detta är den princip som leder deras rörelser på gatan, därpå behöver ingen tvivla som en kort stund spatserat längs Rotenturmstrasse och Kärntnerstrasse.

Vid tillfälle skall jag förvärva ett nobelpris genom en utförligare redogörelse för dessa feno-

men. Det som i ögonblicket intresserar mig mest är att finna en bar. Inte en lyxbar med mahognyskiva och mässingsstänger, nej en enkel bar av det slag som Paris och Rom myllra av, med en rinnande vattenkran, en zinkdisk och en oändlighet av mångfärgade flaskor, vilkas innehåll man dricker sur le zinc. Men en sådan billig, bekväm och behaglig inrättning finnes lika litet i Wien som det finnes något trottoarkafé att tala om; de typiska wienerkaféen påminna om en blandad läs- och syförening — herrarna läsa hundra tidningar som alla meddela samma nyheter på samma sätt, damerna sy och sticka — och hellre än att gå in i en sådan privat förening går jag in hos min vän vinstugeägaren Paulus i Wahlfischgasse för att dricka min apéritif secundum Paulum. Inte heller här finnas de mångfärgade flaskorna, utan min apéritif blir det glas vin, som man då och då bör dricka för sin mages skull, secundum Paulum.

Mannen med det apostoliska namnet är nedstämd. — Tiderna bli värre och värre här i staden! Det är snart så att man inte kan leva! Och när jag påpekar hans vackra lokal, hans goda viner och den solida wienertörst på vilken han kan bygga sin affär såsom på ett hälleberg, svarar han med siffror:

— Min lokal, mina viner! Gott och väl! Men har jag min lokal gratis, har jag vinerna gratis? Och om jag säljer ett fat vin i timmen, får jag så

själv förtjänsten på vad jag sålt? Nej, min herre! På varje kvarts vin som jag säljer för en schilling, tar staden Wien — hur mycket tror ni? — fyrtiosex groschen, och av det som blir över skall jag betala en lyxskatt på — hur mycket tror ni? — trettio groschen! På vart glas som ni dricker avgår det sjuttiosex procent! Var människa i Österrike som förtjänar till sitt eget uppehälle, skall dessutom underhålla en annan person, en tjänsteman, en pensionist eller en arbetslös! Nej, det är inte till att leva!

Jag skyndar mig att föröka hans omsättning, men han vill inte låta trösta sig. Han stirrar ner i sitt glas och manar upp skräckgestalter ur det som doktor Faust ur sina retorter.

— Och så är landet fullt av svindlare och bedragare, och vem får betala för deras svindel om inte vi fattiga satar som försöka hålla oss över vatten? Har ni läst om postsparkassan? Och om Unionbanken? Och om ett dussin andra banker? Och nu till sist Brandstedter!

— Brandstedter? upprepar jag. Inte Siegfried Brandstedter, generaldirektör i Wallershoferwerke?

— Just han!... Varför det? Känner ni honom?

— Han har varit min förläggare, bland allt annat —

Och medan Paulus ger mig en vidlyftig skildring av svindeln i Wallershoferwerke och hur den gått för sig — stiftandet av en serie dotterbolag, till vilka hela lagret i Wallershof, resterna av det gamla

Österrikes vapen och vapenmaskiner, såldes på kredit, varefter dotterbolagen slumpade bort det hela till vilket vrakpris som helst, men kontant — medan Paulus skildrar detta, ser jag för mig den egendomlige herre, som före kriget sålde gummiklackar i ett gathörn i London, som kom hem i augusti 1914, på okänt vis lyckades undgå krigstjänsten, lyckades komma in i en metallfabrik, lyckades driva upp den, lyckades köpa den, lyckades köpa flera; tills de onda åren 1917—18 kommo, då alla förnödenheter i den belägrade fästningen Mellaneuropa togo slut utom järn och cellulosa. Att äta bakelser av cellulosa tröttnar man snart på, men cellulosa kan även användas till papper och på papper kan man trycka böcker, som genom ordens gyckelbilder komma människor att glömma hunger och omsorger. Siegfried Brandstedter, som aldrig läst någon annan bok än sin kassabok, insåg detta, köpte ett av Mellaneuropas största förlag och blev förläggare. På så vis gjorde jag hans bekantskap. Han var då en liten tvärskuren man på knappt trettio år, ej olik Napoleon, som utom sina metallfabriker och »sitt» förlag dirigerade fyra dagliga tidningar, sov fyra timmar om dygnet, oupphörligen tog stimulerande piller och om aftonen efter dagens arbete förde manuskriptbuntar med sig hem i sängen för att själv kontrollera vad förlagets läsare ratat. Det gick några år innan jag såg honom på nytt; då hade han flyttat från Tyskland, där marken gått till botten i Ruhr,

till Wien; »men mina sympatier äro alltjämt på Tysklands sida»; och eftersom turkarna just vid det laget hade firat Smyrnas återerövring genom att bränna upp staden, hade Siegfried Brandstedter köpt upp Smyrna som skrot till sin metallfabrik. Ett tåg på sjutton lastvagnar, innehållande staden Smyrna, stod just på Südbahnhof... Och nu hade alltså arbetet blivit hasardspel, hasardspelet oheder-lighet, och någon sydamerikansk republik med milda seder och brist på utlämningstraktater kom att få njuta gott av hans energi. Under tiden fort-satte min vän Paulus att strö en handfull järnfil-spån över hans minne:

— Socialisterna beskatta oss in på fattighuset, och kapitalisterna brandskatta oss på vad vi få över. Om det inte funnes människor som ni och jag, min herre, kunde en stackars krögare inte leva!

2.

Men dagarna gå; redan har den lille behornade smådjävulen Krampus varit på visit i hemmen för att inhämta nyheter om de stygga barnen, dagen efter har den gode Sankt Niklas förhört sig om de snälla små barnen, det blir kortare och kortare tid till den stora festdagen. På Stefansplatsen och vid Freyung står det hela skogar av granar och brokiga stånd med silverglitter, pappersstjärnor och förgyllda pepparkakor lysa upp i gatornas

midvinterskymning. Donau fraktar redan is. I stora flottiljer komma blocken seglande, på tur från Schwarzwald till Svarta havet; de äro runda som vagnshjul och grönvita som näckrosor, de likna flockar av jättelika viktoria regior, och om inte blåsten vore, som målar de stackars tidningsgummorna på kajen åskblå i ansiktet, kunde man tro att Donau vore en tropisk flod med den yppigaste vegetation. Men i förmiddagarnas stilla, rena luft teckna sig Stefansdomens och Votivkyrkans torn sällsamt lätta och klara mot rymden, och solskenet flätar underbar guldbrokad in i deras gotiska spetsbroderi av sten.

Hemma i vår stilla våning har varken den lille behornade smådjävulen Krampus eller den gode Sankt Niklas avlagt visit, men den gamla italienska marchesan och hennes Teresina förbereda sig på das Christkindl med lika stor andakt som några barn. Då är det den stora händelsen inträffar som vänder upp och ned på huset: på Volksoper skall ett italienskt operasällskap gastera, och den gamla marchesan, som förlorat sin man, sin förmögenhet och sitt fosterland, kommer äntligen att få glädje av sin gratisloge. För första gången på tolv år kommer hon att få höra sitt hemlands älskade melodier sjungna av italienare! Hon strålar av glädje, och Teresina glömmer hastigt sin fejd mot Mussolini och påven, ty naturligtvis skall Teresina vara med.

Vid sjutiden se vi dem draga åstad med tind-

rande ögon. Vid halvelvatiden se vi dem komma igen, halvt upplösta. Teresina larmar som en kommunistisk agitator, och marchesan, som blossar på kinderna, ropar oupphörligt z i t a ! t y s t ! till henne men det ligger inte någon riktig kraft eller tillit i hennes rop.

Vad har skett?

Som det visar sig följande:

Operan har slutit kontrakt med en impressario, en d o t t o r e från Rom om gästspel av fjorton berömda sångare och sångerskor från Scala i Milano, Costanzi i Rom och San Carlo i Neapel. De skola ge en serie av sju operor, Rigoletto, Traviata, Tosca, Trubaduren — allt vad Italien har av berömda sångspel. Denna afton, den första, var det Tosca till dubbla priser. Halva Wien var där — åtminstone halva det Wien som inte har råd att resa till Milano.

Och vad skedde?

Bara detta, att doktorn från Rom kom med ett helt annat sällskap än det han slutit kontrakt om! Liksom vissa restauranger hålla fina rätter på matsedeln som alltid äro slut, hade hans fina sångare tagit slut långt före ankomsten till Wien; och liksom samma slags restauranger gärna servera får som lamm och höna som kyckling, hade han presenterat operan för en samling sångerskor som närmast borde ha kommit till Wien för att besöka professor Steinach! Av de fjorton ursprungliga aktörerna fanns det fyra igen — men inte de fina

— och av de tio återstående fanns det ingen som inte skulle fått tidningarna att komma fram på en italiensk parkett — det är på detta oblodiga men effektiva sätt, varginnans barn numera vända tummen nedåt. Redan i första akten blev det tydligt att flera av sångarna inte ens kunde sina roller. Efter andra aktens slut fattade operadirektionen sitt beslut och begärde att la Tosca — vars överarmar skulle väckt respekt hos Dempsey — skulle dra sig tillbaka och ersättas av en österrikiska.

Då bröt det lös! De scener som nu utspelades bakom den fällda ridån skulle otvivelaktigt ha intresserat publiken mera än Cavaradossis och Toscas kärlekshistoria, men även om publiken inte fick se dem, kunde den åtminstone höra dem. Ty ett så infernaliskt spektakel har sällan hörts ens vid en fotbollskamp. Alla de röstresurser som lyst med sin frånvaro under spelet kommo nu fram; det röts, det ropades, det protesterades: mai, mai, mai! aldrig, signore, aldrig! Det är en skam ni vill tillfoga oss! Det är en oerhörd förolämpning! Men den skall avtvås, signore! — och slutet blev det oundvikliga: om ni ännu en gång framställer er oerhörda, er fräcka fordran, signore, telegrafera vi genast till Mussolini!

Mussolini! Det var ordet. Med en röst, unisonare än i någon av operans duetter, kvartetter, sextetter, oktetter eller körer, ropade de fjorton sång-

arna och sångerskorna samtidigt: vi telegrafera till Mussolini!

Och vad skulle direktionen göra? Vägen från Tarvis till Wien är inte lång för en armé av svartskjortor, och endast en ryss utlämnar frivilligt sitt land åt en invasion. Man gav vika, och la Tosca sjöng vidare med överarmarna i demonstrativ pose. Men när Cavaradossi föll för den djävulske baron Scarpias salva, rungade teatern av applåder, och när la Tosca, Scarpias mörderska, hoppade i Tibern, växte applåderna till ett åskväder... Det var wienarnas oblodiga men effektiva hämnd.

Så ungefär berättade Teresina, under det den gamla marchesan med allt längre mellanrum ropade sitt: zita! tyst! Till slut lyfte Teresina handen över sitt hederliga, grova, arbetsfårade, goda, jugoslaviska ansikte:

— Vad är det, jag alltid har sagt? Om jag hade makt som jag har vilja, så skulle det finnas åtminstone en telegrafstolpe utanför Görz som skulle vara prydligt dekorerad! Mussolini och der blede Papst —

— Zita! ropade marchesan.

Men nu är gästspelet förbi, sångarna ha dragit vidare till Budapest, vågorna ha lagt sig, och i morgon är det vinterns stora, vita fest, då hela världen sjunger om fred på jorden och en god vilja mellan människornas larmande och bråkande barn.

RESA TILL ETT GOTT LAND

1.

Redan i Köln lade jag märke till dem.

Det finns numera genomgående kupéer Berlin—Paris. Tyska riksbanorna ha äntligen fogat sig i freden och insatt två direkta vagnar på sträckan Sodom—Gomorra. Och i en av dessa vagnar såg jag dem för första gången.

Jag kunde inte undgå att lägga märke till dem. Deras hastiga rörelser, blicken i deras ögon som det var svårt att fånga, något visst lurande i hela deras uppträdande, någonting samtidigt undvikande och stickande, allt sade mig på mindre tid än en sekund vad de voro: två typiska tyska blodsugare på väg till Paris. I oktober börjar det bli för kallt i Tyskland för varelser av deras art; Tyskland är tråkigt efter valutastabiliseringen, och chanserna för en blodsugare äro få. När det till på köpet går direkta vagnar — n a, a l s o!

Landgränsen har nu åter flyttats väster om Aachen, och de ceremonier med vilka man passerar den äro de minsta möjliga. När vi ha passerat Liège klockan halv tolv lovar man mig frukost, och jag gnuggar händerna. Men väl ankommen till Liège lär jag mig inse betydelsen av jordklotets

lutning mot ekliptikan och vissa internationella överenskommelser som träffats utan mitt hörande; det utsatta klockslaget är västeuropeisk tid, och jag får suga på ramarna i ytterligare en timme. Tåget håller lika länge i Liège, och alltså beser jag denna stad, om vilken jag en gång för länge sen, utan att ha sett den, skrev en roman. En timmes studium är nog för att lära mig inse, hur ojämförligt mycket bättre det är att inte känna de städer om vilka man diktar. Hade jag sett Liège, skulle romanen aldrig kommit till, och litteraturen ha gjort en avgjord vinst.

När jag kommer tillbaka till tåget, ser jag dem igen. Tänka de äta frukost i restaurangvagnen? Frågan är överflödig; snyltgäster av deras slag frekventera inte restaurangvagnar. De föredraga billigare kost. När jag går, ser jag dem irra runt i korridoren. Vid minsta försök av någon främmande att närma sig dem flytta de sig omedelbart; deras ögon tyckas riktade åt alla håll på en gång. De inse att alla i kupén äro på det klara med vad de gå för, men de genera sig inte — och varför skulle de det, när det går direkt vagn Berlin—Paris?

När jag kommer tillbaka, ser jag dem på nytt — fortfarande i korridoren. De låtsas se ut genom fönstret på Belgiens slagg och skrothögar — som om de kunde se något med sina irrande ögon! De samtala i låg men gäll ton; men försöker någon närma sig dem, flytta de sig hastigt från

varandra, deras meningsutbyte upphör, de känna inte längre varandra! Franska gränsen: ingen passkontroll! Man låter dem slippa in utan vidare, fastän jag är säker på att deras papper inte äro i ordning och fastän en blick borde vara nog för att avslöja deras karaktär och meningen med deras besök. Nu äro vi snart i Paris. Hur skall det värda blodsugarparet, som jag nu haft sällskap med i tio timmar, klara sig där? Skola de slippa igenom där också och med frisk aptit kasta sig över Frankrikes huvudstad?

Gare du Nord. Båglampor. Bärare. Ett myller där vem som helst kan försvinna och drunkna. Icke tillstymmelse till kontroll. Alltså skola de lyckas! De komma att slippa igenom, de komma att kasta sig över det forna fiendelandets huvudstad med ostillad hämndtörst.

Nej. Ty det ösregnar. Och ett ösregn är det enda som kan stoppa och oskadliggöra två uthungrade, blodtörstiga myggor, som med tanke på vinterns annalkande beslutat uppsöka sydligare luftstreck i direkt vagn Berlin—Paris.

2.

Paris.

Före kriget kallade berlinarna Paris för Babylon-sur-Seine, under det de modest benämnde sin egen stad Spree-Athen. I fredens sjätte år börjar Paris göra skäl för namnet. Infödingarna spela med i

samma drama som började spelas för fem år sedan i Rom, för fyra år sedan i Wien och Berlin. Nästan alla sedlar äro bättre än det segrande Frankrikes sedlar. Det guldbesegrande Ryssland, som plundrat Frankrike på tjugufem milliarder francs, har tsjervonets; det oegennyttiga England, som överallt ställt sig i vägen för dess politik, har pund; Amerika, som begär sitt kära lilla pund kött, har dollar; och Tyskland, som slog ihjäl halvannan million av dess unga män och stympade ytterligare en och en kvarts million, har guldmark tryckta på papper. En dylik mark av bladguld, garanterad av Nationernas förbund, det vill säga bland annat Frankrike, är värd sex francs och femtio centimer. De andra sedlarna äro minst lika värdefulla. Följaktligen vimlar Paris av gästvänner. Man säger ingenting om eller till dem; man bemöter dem korrekt; men man observerar dem, ständigt och obevekligt, och man tänker sina privata tankar. En morgon hörde jag ett samtal i Luxembourgträdgården.

Två små flickor lekte. De voro så förtrollande koketta och väluppfostrade som små flickor i de friserade trädgårdarnas land äro. De kvittrade som fåglar när de talade till varandra. En annan liten flicka kom till och började deltaga i leken. Plötsligt drog den ena av de franska småflickorna den andra avsides:

— Mademoiselle! Jag har något att säga er.

— Vad är det, mademoiselle?

— Ni har kanske inte lagt märke till det, men

den person som just kom är utlänning. On ne joue pas avec une personne comme ça! Man leker inte med en sådan person!

Måtte det inte bli ett omen för leken om Europas Förenade Stater!

Det blir det inte.

Fåglarnas flykt är svårtydd, de slaktade djurens inälvor bli dyrare från dag till dag, men många omen tala för att ett nytt torn håller på att resas i Babylon. Låtom oss inte förakta de filologiska! På bulevarderna står det poliser med band om armen som säga: spricht deutsch; Folies Bergères program försäkrar, att Paris är jordens skönaste stad och Folies Bergère dess skönaste fläck — Treffpunkt der eleganten Welt; och på Folies Menilmontant underlättar danserskan fröken Karlsson umgänget mellan folken genom att kalla sig m:lle Calzon.

3.

Nej, låtom oss icke förtvivla eller tvivla! Den store skeptikern är död och begraven, och med ledaren av min ungdoms expeditioner, vilken dock av mångt och mycket hade lärt sig skepsis, vill jag säga: allt ordnar sig.

Men den store skeptikern fyller ännu två år efter sin död alla boklådsfönster. Man lär känna hans förhållande till stora klassiska skalder, man får veta hurudan han var i tofflor och hurudan h'an

var på sitt lantgods, man lär känna hans efterlämnade utkast och hans första tankar från den tid då han var åtta år gammal. Och av de senare framgår, att han vid denna ålder var mindre skeptisk än senare. Nouvelles pensées et maximes chrétiennes hette den första bok han skrev, men som aldrig blev tryckt — i varje fall icke under hans namn. De flesta av dessa tankar och maximer ha av den åttaårige författaren hämtats från andra tänkares böcker, enligt vad kritiken fastslagit; endast en förefaller enligt samma allvarsamma källa att vara hans egen. Den lyder: »att kunna nöja sig med det medelmåttiga och uppskatta det fulländade, det är konsten att bli lycklig».

Det är visst få personer som inse detta förrän de äro tio gånger äldre.

Slumpen — om man törs tala om något sådant — gör att jag har fått min bostad vägg i vägg med den skola, som den åttaårige filosofen besökte. Den har föga gemensamt med den lugna Akademien eller med den svala epikureiska trädgård, där han senare lärde visdom. Varje morgon och mycket förtidigt väckes jag av Collège Saint Stanislas' lärjungar, och en dag säger jag till värdinnan på hotellet, som är sträng katolik och själv har en son bland lärjungarna:

— Vet ni, madame, att det var i Collège Saint Stanislas som Anatole France uppfostrades? Hon korsar sig.

— Anatole France! Vad säger ni?

— Ja, Anatole France, den store skeptikern.

Hon lyfter händerna mot himlen. Därefter hämtar hon tröst ur en reflexion:

— Ah, men det är längesen! Le régime alors n'a pas été assez anti-sceptique!

Är hon okunnig om franska språkets stavningsfinesser, eller roar hon sig på min bekostnad? Förmodligen det senare. För att betäcka återtåget säger jag:

— Ni har rätt, madame. Jag är övertygad om att det enda okristliga hos Collège Saint Stanislas' lärjungar nuförtiden är det larm de hålla om morgnarna.

4.

Men en morgon lurar jag dessa unga väckelsepredikanter, vilkas avsikt tydligen är att låta sina rop genljuda i mitt samvete såsom abbé Coignard uppmanade sina vänner att låta monsieur de la Guéritaudes slag på portklappen genljuda i sina samveten. Dag för dag har himlen blivit gråare, morgon för morgon har den sänkt sig djupare som för att fånga mig, men denna morgon har jag undflytt den. När den tidiga decemberkvällen gryr, står jag vid fönstret i min kupé med hatten i handen och ser Bourgognes vinkullar susa förbi, och nästa eftermiddag är jag framme i Bormes.

Bormes? När jag nämnde namnet på resebyrån i Paris, skakade man på huvudet; på stationen i Marseille ryckte man oförstående på axlarna; först i Toulon mötte jag folk som hade hört talas om staden Bormes. Efter att ha bytt om tåg i Marseille, Toulon och Hyères stod jag äntligen på den bangård, från vilken det går tåg — ett om dagen — till Bormes.

— Har ni inskrivet bagage, monsieurdame? frågade den kvinnliga stationsinspektoren och körde ut ett par höns som ville plocka korn i biljettkontoret.

— Åttiofem kilo tror jag.

— Åttiofem kilo, oh, là-là, là-là! Vi äro smalspåriga, monsieurdame — nå, vi få se, vi få se!

Hon har rätt, de voro smalspåriga. En järnväg som denna har jag inte sett sedan jag i tidernas morgon reste från Växjö till Klavreström — eller var det från Jönköping till Vireda? Den är högst nittio centimeter bred; lokomotivet liknar en undanlagd provmodell till The Rocket, som firade hundraårsjubileum i våras; och bakom lokomotivet håller det tre små vagnar, som tyckas tillverkade i Nürnberg eller på Fliegende Blätters verkstäder i München. En bagagevagn och två personvagnar.

— En voiture! ropar konduktören, och vi frusta ut från Hyères Échange. Fem minuters fart

genom hönsgårdar och koloniträdgårdar, så äro vi i Hyères Ville. Där är det tjugu minuters andrum, vilka tåget begagnar till att avsöndra den ena passagerarvagnen, på ett sätt som påminner om amöbans eller binnikemaskens metod att fortplanta sig. Varför skall man köra med två personvagnar, när alla passagerarna få plats i en? — En voiture! rov av konduktören ånyo, och denna gång är singularisformen av voiture berättigad om någonsin. Vi skramla vidare förbi stationer med sällsamma men melodiska namn: La Londe, Le Canadel, La Gaillarde, Le Lavandou. Inga inhägnader kring järnvägen och inga banvaktsstugor! När tåget håller, måste man granska landskapet noga för att upptäcka stationshuset. Men vad landskapet är bedårande, förtrollande, ojämförligt! Det lilla smalspåret klättrar uppför backe och nedför backe, det rasslar upp genom raviner och ned genom floddalar; än är det begravet mellan röda klippor, än slingrar det fram över rostbruna vinmarker; ett ögonblick fladdrar dess ånga som en vit fjäderplym mellan mörkgröna pinjekronor, nästa ögonblick sänker den sig mot en gyllene strandbädd som för att hälsa Medelhavets silvervita skum. Där jorden tagits i besittning av människan, ligga långa blomstersängar med prästkragar, violer och nejlikor, eller fält av den läckraste terrakottaröda jord, där vinstockarna likna små vresiga urtidsgudomligheter, fastvuxna vid marken. Men där jorden ännu bär sina självsådda skördar, där växer

det skogar av korkek, det stillsamma träd, vars bark tjänar till att instänga så mycken brusande livsglädje. Vartannat eller vart tredje träd är plundrat på sin tjocka gråa bark från roten till grenfästet; den skalade stammen liknar ett gammalt frökenben i brun strumpa som prövande stickes ut i världen. De andra träden susa i stillhet i väntan på sin dekolletering; den kommer nästa år eller året efter, ty korkekodlaren går sin gång efter bestämda principer och sköter sitt yrke med ett tålamod som överträffar sparrisodlarens. En sparrissäng växer upp på tre år, men en korkeksplantage behöver femton. — Men där ett vattendrag korsar landskapet, växer det inte korkek utan provensalsk vass, en släkting till det spanska esparto-gräset. Den blir tre, fyra meter hög; när man vandrar fram genom dess djungler, kan man efter behag erinra sig Resan till jordens medelpunkt eller H. C. Andersens saga om Tummelisa. Av denna vass flätas de korgar, i vilka Provences blommor och frukter sändas ut över världen till länder, som sucka under vintersnö och vinteris —

— Bormes! Tio minuters uppehåll!

Jag tumlar ut. Riktigt, vid sidan av järnvägsspåret ligger det ett diminutivt stationshus. Och högt ovanför på bergssidan ligger en liten stad hopkrupen kring en grå rövarborg. Bormes!

5.

»Som vackra systrar, alla lika,
dra dagarna förbi, och —»

Nej, jag har glömt av verserna. Men just så drager tiden förbi i Bormes. Morgon efter morgon gryr i guld över den breda fruktbara dalen nedanför mitt fönster. Den ena solfyllda timmen följer den andra, silverljusa rökar stiga från vinfälten, som ansas efter årets skörd, och från nyodlingarna som röjas för att bära nya vinfält. En söt, kärv doft fyller hela den silverklara rymden. Mot öster breder stranden sin guldgula sandremsa. Medelhavets tunga vågor draga in mot den i hexametriska rytmer, och vid synranden ligga i en halvkrets de Gyllene Öarna. Klippgrunden i dalarna är kopparskimrande och skivig som skiffer; den är så mjuk, att böndernas vagnar göra djupa spår i den som påminna om de sekelgamla hjulspåren i Pompejis gatsten; och med korta mellanrum väller det fram ådror av marmorliknande sten ur den. Så långt ögat ser breda sig orörda pinjeskogar, men i pinjenatten blomma mimosaträden som gyllene facklor. Och jag har borgarrätt till allt detta, och varje dag dricker jag kaffe i solen utanför Framåtskridandets Kafé på torget i Bormes.

Ty vi äro framstegsmän och goda republikaner i Bormes. Vi ha inte alltid varit det. För etthundratrettio år sedan, då man i Paris proklamerade

republiker, nationalkonvent och dylika nymodigheter, voro vi rojalistiska, och när engelsmännen besatte Toulon i vår närhet och de Gyllene Öarna, ropade vi hurra för bourbonerna och deras trogna hjälptrupper. Men en vacker dag kom det en mager ung man med fullmakt från konventet i Paris att pacificera Toulon och dess omnejd. Hans namn, som senare blev nog så mycket känt i världen, var Napoleone Buonaparte från Ajaccio. Han tog fram en karta; han ställde upp några kanoner, och han gav några order; i en hast hade han pacificerat Toulon, och i en hast insågo vi goda borgare i Bormes på vilken sida Rätten var. Vi skyndade oss att beställa en staty av Republiken med frygisk mössa; vi satte demonstrativt upp den utanför mairiet med inskriften: Leve den Ärorika Franska Revolutionen 1789. Vi sluppo undan blixten ur korsikanarens ögon, men vi glömde inte dessa ögon. Ända sedan dess ha vi varit ohjälpligt republikanska, och vi äro det ännu. Varje tid har funnit oss på yttersta vänstra flygeln, och som tecken på våra känslor kalla vi vårt enda kafé för Framåtskridandets Kafé. Dryckeslasten är oss främmande, men vi älska att debattera politik på Framåtskridandets Kafé på det språk vi ärvt från våra fäder. Det är ett mjukt språk med många diftonger, där jag heter i o n, en syrsa c i g a l o n och Solvillan O u s t a u d o u s o u l e u. Det är ett språk som påminner om spanskan liksom vi själva påminna om iberer; och när vi samlas kring vinet och värden på Café du

Progrès, kunde man taga oss för Velasquez' dryckesbröder samlade i krets kring en åldrig och skäggig men långtifrån pensionslysten Backus.

6.

Det är nyårsnatt.

Innan jag lade mig stod jag länge på min balkong. Myriader av stjärnor brunno; bergen avtecknade sig mot natthimlen i en bläcksvart, pantermjuk kurva; från stranden två kilometer borta kommo böljeslagen som andedrag eller tunga pendelslag. Vem kan måla en sådan natt? Ingen med färger, ingen med ord, men när jag gick i säng slog mig sanningen i Augustini predestinationslära mer än någonsin. Allt är nåd. Stundom oförtjänt nåd. I detta ögonblick låg det länder i norr drunknande i dimma, slask och stenkolsrök, så skulle de ligga i månader, och under tiden skulle solen gå sin strålande bana över dessa stränder och dessa vinfält. Fanns det överhuvudtaget en verklig sorg, ett verkligt bekymmer för de bortskämda invånarna i detta Arkadien?

Jag lade mig till sängs, och i sömnen fick jag svaret som Josef. Ur mörkret kom det plötsligt en tunn, flöjtliknande ton, vass som en dissektionskniv; den försvann, den kom igen; det kom flera, tills tonerna växte till en konsert i c-dur. Plötsligt for jag upp ur sömnen och började riva mig över hela kroppen på en gång. Insektsvärmen flyttade

sig undan i väntan på att jag skulle bli färdig och somna. Jag var menyn, de hade själva medfört gaffel och kniv, liksom gästerna förr i världen, och de ämnade inte hoppa över någon rätt. Och detta var nyårsnatten! Hur var det här i hundmånaden, när solröken låg brandgul över himlen och bäckarna ångade?

Ack, det ogrumlade paradiset på jorden tog slut för beständigt år 5926 före detta år (enligt den ortodoxa kalendern). Varje dag har sin plåga, varje land har sina, och om främmande blodsugare stoppas av ösregn på Gare du Nord, är detta ösregn endast att betrakta som en tullmur, i skydd av vilken landet uppodlar och stöder en inhemsk produktion.

AFRIKANSK INSPEKTIONSRESA

1.

Den morgon då vi lämna Algier, är vädret strålande, och vår värd på det förträffliga Semiramis säger: — Ni får det varmt i Bou Saada! Men vi äro gamla ökentrampare och frukta icke kvicksilvret.

Bilen snor sig fram genom Algiers östra förstadskvarter, förbi den enastående botaniska trädgården, där drakträden stå hopflätade i halvsekelgammalt envig, förbi kapplöpningsbanan, där araberna glömma sitt allvar och lägga sina besparingar, ut mot öppna fältet. Väldiga laddningar av vinfat rulla in mot staden, ett kompani soldater marscherar ut ur den på morgonmarsch; import och export. Bilen vrider av från huvudvägen till Constantine; bergen i söder komma närmare. Vi köra längs alléer av eukalyptusträd och plataner. Eukalyptusträden försöka dölja sina avskalade stammar med långa remsor av hängande bark; det är växtrikets pauvres honteux. Vad platanerna beträffar är det växtrikets exhibitionister, lika oblygt nakna vinter som vår. L'arba: vi äro vid foten av bergen och börja vår klättring upp i

Stora Kabyliens berg. Vägen slingrar i långa serpentiner genom pass fyllda av den spädaste ljusa grönska, en grönska som man har svårt att sätta i förbindelse med Afrika. Trafiken är livlig. Med få minuters mellanrum möta vi araber på vandring ned emot slätten. Stundom är det värdiga hövdingar, höljda i vitt med bössan över axeln; oftast är det herdar som driva väldiga fårflockar. Vällustigt feta små lamm, mönster på god uppfostran, dia knäfallande sina mödrar; unga får idissla det friska vårgräset och betrakta varandra med de täta ögonfransarna sedesamt sänkta över sina semitiska ögon; gamla väderbitna baggar med en överrabbins profil bräka vemodigt förlåtande vid minnet av ungdomens galenskapstid. Man tänker på Abraham och hans hjordar, man tänker på Jakob, världens förste rationelle avelsman. Stundom rider ett trasbylte vägen fram på en liten sårig åsna, och man tänker på mannen som for ned från Jerusalem till Jeriko; så måste han ha sett ut, så måste landskapet han red i ha sett ut. Då ryckas ens tankar tillbaka till tjugonde århundradet. En autobus dundrar förbi, lastad utan och innan med liknande trasbylten. Trettio till fyrtio fylla bänkarna, lika många sitta på taket med korslagda ben och armar. Dunkla rykten om Algiers rikedom, hörsägner om dess vällevnad ha nått dem. De ha beslutat att överge Jerusalem för Jeriko, men den moderna tidens oro har gripit dem, och det är

i autobus de fara ned från Salems berg för att låta sig överfallas och plundras av slättlandets rövare.

En sista serpentinslinga, och vi glida i niohundra meters höjd över bergkammen ned emot det inre av Kabylien. Som genom ett trollslag förändras landskapets utseende. Nordsidans grönska upphör, klippväggarna äro halvnakna som ett får som man klippt för nära. Men ännu är landskapet odlat och ganska tätt bebott. Med jämna mellanrum fara vi förbi fält, där sex till tio oxar med en häst i spetsen draga oändliga fåror mot horisonten; med jämna mellanrum fara vi förbi franska kolonisthus och arabiska byar. Till formen påminner ett hus i en sådan by inte så mycket om någonting som om en skånsk bondgård. Bägge äro byggda i samma typiska fyrkant med en öppen plats i mitten. Plötsligt står sanningen klar för mig: den skånska bondgården och det arabiska huset äro i släkt, äro nära befryndade ättlingar av samma stam. Bägges upphov är det romerska atrium med sin fyrkantiga form och sin öppna gård i mitten. I norr som i söder härskade Rom. När dess välde störtade samman, byggde dess arvtagare sina hus icke blott av dess ruiner utan efter mönstret av dessa ruiner. Araberna övertogo arvet direkt med de romerska provinser de erövrade. Om Skåne aldrig har varit romersk provins, så låg Roms nordgräns tillräckligt nära, för att dess allmänna idéer kunde nå dit upp över Nordtyskland och

Danmark. Vid tillfälle skall jag skriva en mera utförlig doktorsavhandling om detta.

Etthundratjugufem kilometer. Vi köra in i Aumale, vars namn så osökt för tanken till Åmål. Den traditionella franska lunchen väntar oss med sin eviga paradox om hors d'œuvres variés — vad är mera konstant, vad mindre varierande än franska hors d'œuvres? Dock i det algierska Åmål får paradoxen ett visst sken av berättigande. Till den serveras kronärtskockor med olja och ättika, och dessa kronärtskockor ha vuxit under Afrikas sol. De äro stora som kålhuvuden. Ryktet om vår ankomst har spritt sig, och i brist på något godståg klockan sex strömmar befolkningen till för att bese oss och göra handelsutbyte. Mörka ansikten, kluvna av något som skall föreställa leenden, visa sig i fönstret till matsalen. Frestande handelsvaror utbjudas på samma vis: halsband gjorda av en mörk ambra, vilkens doft lämnar alla världens pigtvålar en dagsmarsch bakom sig, och skinnet av en nyss flådd vildkatt med vidhängande huvud och klor. Men vi förhärda våra hjärtan. Matsalens väggar äro klädda med tapeter från Berlin; en gökklocka meddelar tidens gång, och ett oljetryck föreställande två tyrolare på skidor för tanken till svalare klimat. Det är spillror från tiden före syndafloden, minnen av Tysklands pénétration pacifique i Algier och Marocko.

Efter Aumale blir landskapet hastigt vildare. Ny-

byggargårdarna bli färre; träden börja försvinna, ty träden följa den vite mannen. Här och där växer ännu en aloe. Med sin nakna stam och sina besynnerliga rätvinkliga grenar liknar det inte någonting så mycket som en telegrafstolpe — det träd som ofelbarast följer den vite mannen. Jorden blir rödare och rödare; här och där kommer det små försöksvisa dyner med sandkorn — öknens millioner förposter. Men ännu ligger det åkerfält längs vägen; det växer korn på dem, och kornvippan lyfter oförfärat sina sträva hullingbesatta små spjut mot höjden. Anar den vad som väntar den? Vet den att inom mindre än en månad millioner glödande spjut skola slungas mot den av en obarmhärtig sol, och vet den att vattnet tryter i år? Inga vinterregn! Men ännu grönskar den trotsigt, ännu suger den näring ur Afrikas jord.

Afrika, är detta verkligen Afrika? Gårdarna som byggts av grova kullerstenar, deras tak som bestå av grästorvor, landskapet med sina kala höjddrag och kitteldalar, allt för tanken långt från Afrika. Vägvisaren säger att detta är vägen till Bou Saada, och att detta är nybygget Sidi Aïssa; men vore inte vägvisaren, skulle vi tro oss ila förbi ett t ú n på Island. Dock, illusionen varar inte länge. Snart nog blir landskapet taffelland med flattoppade kullar, som likna kaldeiska tempel till månen. Vägen sjunker och blir vit, men inte av damm utan av salt. Vi passera randen av saltsjön, El Hodua, som mestadels är uttorkad men stundom

blir ett moras, och som är frejdad för sina hägringar. Men direktionen för hägringarna är inte underrättad om vår ankomst, ty intet fata morgana framtrollar bilden av svala läskande sjöar. För övrigt gör det ingenting, ty vi färdas väl utrustade från Hotell Semiramis' bar, ja, vi äro icke som de fåvitska jungfrurna vilkas olja tog slut så hastigt. Och nu pekar chauffören. Vägen svänger i en vid båge in mot en samling vita hus och gröna palmer, vårt mål för dagen, oasen Bou Saada — ordagrant översatt: Lycksalighetens Hemvist.

2.

En sådan oas är något av det egendomligare som form för mänsklig sammanlevnad. Från början född av nödvändigheten och öknens tvång, har den på sina ställen utvecklats till ett verkligt litet paradis av källor och palmer, väl att märka ett paradis för de rättrogna. De rättrogna det är de ädelborna ägarna och deras söner. Slavar och kvinnor hava ingen del i paradiset. För dem är det tunga arbetet och dadelskördens avfall, men för de rättrogna är källornas sus, för dem är lustvandringen i palmernas skugga, när dagen svalkas, och för dem slutligen palmernas rika skörd. Många av dem äro millionärer, och visserligen i francs, men de ha öppen blick för timliga värdens förgänglighet och för kursnoteringarna i Newyork, och

ingen bedrager dem på en tiondedel av deras arvslott.

Sådant var livet i oasen till dess den avart av den vite mannen som kallas turisten dök upp. Med ett slag förändrades oasens sociala konstruktion. Palmodlingen miste mycket av sin betydelse, den fattige fann något som betalade sig bättre än arbetet i palmskogen. Hotellet blev oasens centrum. På sina ställen, som i Biskra, miste oasen totalt sitt förra existensberättigande; hela befolkningen blev gider, kameluthyrare och antikvitetsförsäljare, lurande kring de tjugu stora hotellen som hajarna kring lika många båtar med skeppsbrutna. Men Bou Saada, har man sagt oss, är annorlunda, Bou Saada är ännu så gott som oberört.

Nästa morgon veta vi grunden: det är Bou Saadas hotell Transatlantique. Det är praktfullt beläget mot aftonen och öknen, rummen äro goda, men dess mat och dess räkningar! Under taklisten på vårt rum hänga några slappa, halvt livlösa myggor; dem ta vi med oss ned och förevisa värden: Intet under att de stackars djuren äro utsvultna, när värden själv suger allt blod ur gästerna.

Men dessförinnan ha vi tillbragt en afton i Bou Saadas nöjeskvarter. Intet under att Bou Saada kallas Lycksalighetens Hemvist: det är känt över hela Nordafrika för sina vackra danserskor. Den hos vilken vi avlägga visit är änka efter en fransk kapten, enligt vad hon meddelar, möjligen morga-

natiskt. I varje fall är pensionen inte nog, hon utfyller den med magdans. Just nu är det månaden Ramadan, och ingen rättrogen får äta, dricka eller röka från solens uppgång till dess nedgång; däremot väl från dess nedgång till dess uppgång, vilket också varje rättrogen gör. Men ännu har inte bösskottet förkunnat maghrebs, solnedgångens timme, då vi avlägga kondoleansvisit hos kaptenens änka. Vi äro fem, sex gäster från hotellet, skandinaver och engelsmän. Madame har redan dansat hela dagen men hon är outtröttlig som en dervisch. Hon är behängd med louisdorer från topp till tå, och väl inne i kursnoteringen, ty när en av oss gör ett blygt försök att köpa ett par av dem för hundra pappersfrancs, svarar hon kallt: — Sista kursen är etthundrafyrtio per styck, monsieur. Därefter kastar hon utan tvekan dräktens fega blygdomhölje och dansar till ackompanjemang av en tam-tam och en tvåsträngad arabisk fiol. Aldrig ha vi tänkt oss att en mänsklig mage kunde utföra sådana kast och evolutioner; de enda rörelser, de flesta av oss tilldela den, äro de peristaltiska. Madame är ytterst välskapad, ytterst smidig och ytterst slank. Det slår oss, att en kombination av magdans och månaden Ramadan måste vara idealmedlet att erhålla en modern figur. För övrigt är det nästan lika lärorikt att studera engelsmännens ansikten som madames mage. En indian vid tortyrpålen kan inte uttrycka mera högdragen livsleda och uttråkad likgiltig-

het än dessa Albions söner; men när vi betalat vår tribut och lämnat mottagningsrummet, när engelsmännen med ett ord tro sig obevakade, då brister det lös. De dunka varandra i ryggen, de slå armarna om varandras liv, de äro röda av skratt: — Oh, I say, wasn't it a high old time! — No, I never! — Well, I'll be damned!

För övrigt var dansen ingalunda ful och alldeles inte chockerande.

3.

Men redan nästa morgon ser oss på väg bort från Lycksalighetens Hemvist, som så ofta förr. En spännande resa förestår, från Bou Saada till Biskra tvärs genom öknen. Ingen väg förbinder de två oaserna, utan bilarna följa en p i s t e, en kamelstig. Vill man vara fullt korrekt, underrättar man på förhand militärkommendanten i Biskra om sin ankomst. Skulle denna utebli, skulle bilen få en p a n n e eller en sandstorm lyfta sig, skickas det ut soldater från Biskra. Men vi resa inkognito, och vi telegrafera inte.

De första kilometerna bjuda på en överraskning: en pinjeskog. Men snart nog glesnar den; vid den trettionde kilometern står ett sista träd. Dess stam har snott sig fem gånger om sig själv för att finna skydd mot solen; det påminner om en man, som vrider sig kring sig själv i jakt efter sömn. Bilen passerar guppande några uttorkade flodläger,

och medan den borrar sig in i ett landskap av oändlig tomhet, grubbla vi över en filologisk tes, som möjligen redan lanserats i de Blå Böckerna. Deras författare ansåg ju hebreiskan (arabiskans systerspråk) för alla språks gudomliga urmoder, från vilken de direkt härstammade, och ger många ord som bevis för riktigheten. Nåväl, en flod heter på arabiska o u e d, och vad är o u e d annat än vatten, v ä t a? Jämför härmed att ordet s t a n n a på svenska betyder detsamma på arabiska; jämför vidare —

Nej, bilen skumpar för mycket för filologiska studier. Från trettionde kilometern till den hundrasjuttionde är landskapet en evig, ofruktbar stäpp, där tistelstyva tuvor av mörkbrun kulör stå tätt som nopporna på min barndoms schaggsoffor. Här och där passera vi en svarthyad ryttare med bössan över axeln, här och där en man på kamel, här och där ett par eländiga hus mitt i ödemarken. I deras närhet återfinnas alltid två ting: en o u e d i större eller mindre grad av uttorkning, och en liten kyrkogård. En arabisk kyrkogård är ingen invecklad affär; på de finaste är korset på jordhögen ersatt av en halvmåne, men på de enklare av stenflisor — en sten för en man, två för en kvinna. Inga namnplattor! Så länge fränder och vänner leva, veta de nog ändå var den döde vilar, och när de också ha lagts till ro under stenflisorna, vet Allah det (vars namn vare lovat!). — Men nu börja tisteltuvorna glesna. De eländiga husen och

deras spasmodiska hjordar av magra åsnor och svarta getter ha för länge sedan försvunnit. Jorden blir mer och mer lik en havsbotten. Så småningom upphör all vegetation, vi köra genom ett oorganiskt landskap, ett landskap, vars hela omväxling är geologisk: bergen vid horisonten, stenarna på kamelstigen, saltstrimmorna i marken. Ej ett blad, ej en blomma, ej ett djur. Jo, plötsligt kilar en mager ökenråtta över vägen — vad lever den på? — och högt över våra huvuden svävar en fågel med svarta vingar. Vad den lever på, är mera klart. Luften är så torr att läpparna börja spricka, rymden så genomglödgad av ljus att ögonen svida bakom de blå glasögonen. Kilometer efter kilometer glider förbi av samma omänskliga, urtidstomma enformighet. Hur många ha gått, nittio, hundra? — det veta vi inte, då det plötsligt förefaller oss som om bergen vid horisonten ha förändrat utseende. Förut ha de legat som bälten av malva, rosa och gnistrande blått, nu är det som om de svepte sig i rovdjursgula slöjor. Plötsligt ha de försvunnit. Chauffören, en ung spanjor som kör med oöverträfflig säkerhet och som känner hela Nordafrika på sina fem fingrar, saktar farten och vänder sig om:

— Simoun! säger han.

Är mannen förryckt? Menar han att två vanliga turister skola uppleva en samum utan extra betalning till bolaget? Det är verkligen hans mening, men han skyndar sig att lugna oss:

— Det är ingen fara! Jag hittar vägen i mörkret. Vi ha femton kilometer igen till Tolga och sedan fyrtio till Biskra. Men det kan bli obehagligt. Gör som jag — så här!

Han virar en halsduk om hela nedre delen av ansiktet på samma vis som araberna göra. Vi följa hans exempel, och innan några minuter ha gått, förstå vi fördelen. Luften kring oss börjar bli en dimma, men en dimma där vattenångan ersättes av sandkorn; alla konturer försvinna, först på långt håll, så på hundra meters håll och så närmare. Till slut se vi inte mer än tio—tjugu meter framför oss. Det finns ingen möjlighet för kollisioner, ty stigen trafikeras endast av en bil var fjortonde dag och av en kamel en gång i veckan, men det finns andra möjligheter. Det halvt upptrampade spåret avviker inte synnerligen från resten av öknen. Och luften är så full av sand, att den skulle vara kvävande, om vi inte silade den genom våra halsdukar. Alvado — så heter vår chaufför — tappar inte ett ögonblick besinningen. Han har bensintanken att kämpa med utom sandluften, men det tycks inte bekomma honom. Kilometer efter kilometer går; till all lycka ha vi vinden i ryggen, annars skulle det vara outhärdligt; men det är långt, långt igen till oasen Tolga och ännu längre till Biskra. Våra tankar gå vilse. Vad skulle ske om motorn strejkade? Alvado har en privat, halvtömd flaska mineralvatten, det är allt vi ha att fukta halsen med. Skola vi härma Alexander den

stores gest och hälla flaskan i sanden, när han bjuder oss den? Eller var skola vi eljest få vatten, om maskinen bryter samman? Plötsligt minnas vi en artikel som vi läst i La Science et la Vie, med diagram och fotografier. Man har gjort artesiska borrningar mitt inne i det torraste och naknaste Sahara; och vad har man funnit på över hundra meters djup om inte levande fiskar och skaldjur? Hur skall det förstås om inte så, att hela Saharas yta är ett jättelikt såll av sand och kalksten, genom vilket allt det vatten — och det är inte litet — som strömmar ned över Sahara i form av regn eller i form av sjunkande floder silas ned till en sollös inre sjö, i stil med sjöarna i Kentuckys och Salzkammerguts grottor? Ja, hur annars? Man kan tänka sig en upptäckare finna dessa grottor, man kan tänka sig honom irra runt på deras mörka vatten, fara vilse, leva av de blinda fiskarna i deras djup och hålla på att dö i en vattenöken, under det människor omkomma i en sandöken hundra meter över hans huvud...

Ett litet kilometermärke glider förbi: Tolga 7 km. Den trogne Alvado har inte tappat spåret; vi skola inte behöva upprepa Alexanders gest. Luften är ännu gul som en lejonhud och smutsig som en londondimma, men vi äro på rätt väg, vi närma oss vårt mål. Och sent i natten glida vi in i Biskra med skumma spökljus, med håret så torrt som efter en champonering, och med var liten fläck i våra reskläder framhävd så tydligt som skrift vilken

överhällts med skrivsand. Och när vi tumla in i Hôtel Royals bar för att läska vår strupe utan hjälp av artesiska borr, säga vi oss själva att så måste människan te sig på den yttersta dagen: törstig, full av fläckar och färdig att underkasta sig en dry cleaning i skärselden.

4.

Biskra är fascinerande på sitt sätt — en liten lyxstad mitt i sandhavet — men det är en drivbänk för gider. Skulle jag bo där, skulle jag låta trycka ett plakat och bära det som en sandwichman: — Berra! Remchi! (det är åsnepiskarnas rop till åsnan). Bort! jag rider inte på kamel, jag köper ingenting, jag vet allting. Pundet har stigit. Det finns ingenting nytt under solen!

Men i brist på detta plakat fly vi från Biskra. Dessförinnan ha vi sett Allahs trädgård, vi ha sett danserskornas gata (ouled Nail), Nails barn, av vilka några även tyckas vara Israels) och en eld- och skorpionätare, vars underverk inte imponera på oss. Vi ha besökt den urgamla oasen Sidi Okba och badat i Hammam Salahines fyrtiosju grader varma svavelvatten. Vi ha stiftat bekantskap med Robert Hichens' vän Ahmed, en skön tjuguårig arab, och vi ha köpt en uppstoppad ödla. Vi ha med ett ord uppfyllt konvenansens fordringar, när vi på nytt susa norr ut mot Foumes-Sahara, öknens mun. Det är ett svalg i

Auresbergen, vilket i fråga om majestät kan tävla med svalgen vid Khabez (som vi få se några dagar senare). Genom sitt läge på den absoluta gränsen mellan berglandet och öknen är det emellertid enastående. På ena sidan dynerna, Saharas utposter, på andra sidan en högslätt, påminnande om Bourgogne eller Bajern. På ena sidan öknens heta andedräkt, på andra sidan strida vårregn, ur vilka det doftar omisskännligt av snösmältning. Genom regn och hagelskurar nå vi Batna, en fransk garnisonsstad, byggd som romerskt militärläger med rätvinkliga gator, murar och portar, till skydd mot kabylerna. Att det inte var överflödigt visade sig år 1870, efter nederlaget mot Tyskland, då kabylerna plötsligt reste sig i en sista förbittrad frihetskamp. De kuvades. Till straff för sitt upprorsförsök jagades de upp i bergen och fråntogos rätten att bebo dalarna. Så småningom gledo de med tyngdlagens kraft åter ned mot slättlandet. År 1925 nådde ryktena om Abd-el-Krim fram till dem och genast började det jäsa. Men fransmännen läto sig inte överrumplas. På en natt arresterades alla hövdingarna och samlades på en punkt, varifrån de hade fri utsikt till cedrarna på bergen ovanför Batna. Man antydde för dem att dessa träd kunde användas till annat än tempelbyggnader; man redogjorde för cederträets otroliga seghet och framhöll det osannolika i att någon gren skulle brista, ens om man på en gång hängde upp femtio eller hundra hövdingar i vart träd.

Dagen efter var Kabylien pacificerat och allting var lugnt i Talmetpasset.

Men innan vi hinna detta pass och cedrarna, än vilka konung Salomo i all sin prakt icke fann ståtligare, dessförinnan ha vi sett Batnas döda grannstad Timgad, varifrån ett annat krigar- och kolonisatörfolk på sin tid styrde dessa nejder. Vi ha tyckt oss höra genljudet av legionernas dånande steg under Trajani triumfbåge; vi ha lyssnat till ekot av längesedan förklungna applådåskor på Thamugadi amfiteater. Och vi ha genomletat varje rum i staden för att finna en marmorplatta lagom stor att stjälas och hemföras till vår kollektion. Men vi ha inte funnit någon och det har fyllt oss med vemod. Men anblicken av Talmets cedrar tröstar oss såsom synen av Libanons cedrar tröstade Gamla testamentets siare; en forell i Sétif stärker oss; och när vi genom svalgen vid Khabez rulla ned i Lilla Kabylien återvinna vi snart nog all vår optimism. Vilket land! Ljusgröna skogar av ek och poppel, daggiga vinfält, gungande sädesåkrar, hundra och hundradetusen vilda blommor! Sannerligen säger jag dig: vildmarken skall blomma som en ros. Ett förtrollande land, ett land av boskap och bin, ett land av mjölk och honung. Men ett afrikanskt land? Nej, ett land lika franskt som Provence på andra sidan Medelhavet, som bildar fonden för all denna skönhet. Och medan bilen rullar från Bougie till Algier, förbi Taourirt, Vacourène och Tizi-Ouzou, de sista kilometerna av våra

ettusenfemhundra, begrunda vi koloniseringens problem. Vad är kolonisering annat än en översättning? Detta land har översatts från berbiska till franska, och som det ofta går vid en översättning är det inte författaren som har förtjänat mest. Men i alla fall: är det inte alltid en fördel att komma ut på ett världsspråk? Är det inte det enda medlet att bli delaktig av den stora kulturen? — »Abd-el-Krim 'skickar underhandlare», läsa vi på den första tidningsaffisch, som möter oss i den forna barbaresk- och rövarstaden Algier, och med två fingrar på Semiramis' bardisk besvara vi frågan med ett klart och tydligt: ja!

EUROPEISKA EXPRESSER

De väldiga skenparen strålade in från alla håll och slutade plötsligt, fastnaglade vid bommar av stål likt fiolsträngar som löpa hop vid sitt stall. Under den väldiga kupolen drev ångan som rökelseskyarna i en kyrka; svängande lyktor voro monstranserna, en stor lysande urtavla rosettfönstret i denna kyrka — ett tempel rest åt tidens gud, Hastigheten, vars lära är Tidens upphävelse. Under kupolen trängdes rader av lackerade vagnar, blå, gula, gröngrå; lokomotiven, som sakta väsande uppspydde ånga, liknade jättesfinxer på hjul med framsträckta tassar.

Aderton och fyrtionio... fyrtio minuter återstodo till tågets avgång. Under hallens stora lysande urtavla låg ingången till ett kafé — men naturligtvis hade det även en friluftsservering, annars hade Frankrike förnekat sig självt. Från friluftsserveringen kunde man se tågen som kommo och gingo, biljettkontrollen och strömmarna av resande. Vad var lämpligare än att förbereda den sällsammaste middag, man någonsin inbjudits till, med en stämningsfylld apéritif? Den medelålders herrn beslöt att göra det.

Den första klunken slungade honom tjugu år tillbaka genom tiden, och när han landade efter sin svindlande färd befann han sig på en station av mycket mindre format: en enkel urtavla med endast tolv klockslag och utan ljus; ett långt godståg med fyrhjuliga, rödbruna godsvagnar, från vilka det utgår råmanden av kalvar och kackel av höns; ett »blandat» tåg, med dörrar och trappsteg upp till varje kupéavdelning ordentliga siffror som markera avdelningens rang — men det finns bara tredje klass så när som på två majestätiskt tomma andraklasskupéer. De två tågen vänta ödmjukt på var sitt sidospår, huvudlinjen är klar, och det spejande ögat kan följa dess enkelspår en kilometer åt norr och en kilometer åt söder. Plötsligt rassla signalledningarna mot norr, borta vid kröken under björkarna blixtrar ett vitt moln fram i grönskan: ett brus som växer till ett rassel och stiger till ett dån — och stolt som ett mäktigt rovdjur, vilande på åtta hjul, rusar det stora snälltågslokomotivet in i spetsen för sin rad av boggievagnar. Stationen är som bedövad, sanden virvlas upp från spåren av luftdraget och piskar mot de två väntande tågens rutor, stationsinspektoren står i givakt med flaggan vid höften — några korta ögonblick av överväldigande spänning och den stolta synen har försvunnit bakom kröken mot söder. Men örat är fyllt av dån, näsan av en eggande doft av ånga och uppvärmd metall, och på ögats näthinna dröjer som ett oförgätligt minne

bilden av en rad långa gungande vagnar, förenade med passager och försedda med var sin tavla vars inskrift är:

$$\frac{Von}{Från}\ Stockholm\ \frac{über}{över}\ Malmö\ \frac{nach}{till}\ Berlin$$

Kan en syn vara stoltare, mera hetsande? Ännu om natten går den igen i ungdomliga drömmar, och ännu åratal senare stiger den upp ur minnet.

Och en dag realiseras den. Tåget, vars vagnar bära den magiska inskriften, räknar bland sina passagerare en ung man med huvudet fullt av hastighetsdrömmar, Jules Verne och Wells. För första gången står han i en verklig express. Vagnarnas blå plysch, det polerade träet, mässingsbeslagen, de stämplade läderremmarna, allt är lika fascinerande. Tågets gungande rytm omskapar det hemvana landskapet som rusar förbi bakom kupéfönstren, Sverge har på något sätt döpts om, tillvarons takt har blivit en annan. När så äntligen färjöverfarten är förbi, och samma vagn rusar vidare över slätterna i ett okänt land, där allt, fastän likt är olikt allt därhemma — vilket rus, vilken känsla av världsmedborgarskap! De medresande i tåget äro mera än medresande, de äro representanter för främmande mäktiga folk, med vilka man umgås på jämställd fot, endast tack vare ett stycke kartong i biljettfickan; med vilka man utbyter åsikter, av vilka man mottager upplysningar och förtroenden — ja, vilkas öl man tillåtes att

betala. När det stora, okända Berlin dyker upp vid horisonten som en nebulosa av ljus, där förstäderna äro protuberanserna, beklagar den nye världsmedborgaren det nästan; intet kan övergå sensationen i att fara med en express! Och till och med när han några dagar senare nödgas anträda hemfärden med nattåg på tredjeklass, återvänder det mystiska ruset självmant, så fort han stiger in i den långa boggievagnen, och varar så länge hjulen dundra mot skenskarvarna, så länge vagnarnas trä gnisslar i en kurva och telegraftrådarna utanför fönstren draga upp sina eviga notlinjer, mellan vilka hastighetens och avståndets partitur står tecknat.

Men det verkliga ruset kommer först långt senare.

$$\frac{Von}{Från}\ Stockholm\ \frac{über}{över}\ Malmö\ \frac{nach}{till}\ Berlin$$

kan vara bra nog för hemmasittare, men för den som undfått världsmedborgarskapets dop är det en mager text att leva på. En dag upprinner med våt dimma, kolrök och kaffedoft på en av Europas centralbangårdar, då ögat kan frossa på en serie av texter, skönare än poesi. Glidande längs de oändliga raderna av stålvagnar studerar det inskriptioner, vilkas räckvidd spänner fantasien till bristningspunkten. Där rimma hårda germanska namn med klingande romanska och hemlighetsfulla slaviska, tills det klingar som en festsymfoni vid

en sångarstrid, där öster tävlar med väster och norr svarar söder.

Detta kan vara prologen:

Berlin Friedr. Bhf — Köln / Cologne — Aachen / Aix-la-Chapelle — Lüttich / Liège — Paris Nord.

Detta recitativet:

Amsterdam—Oldenzaal—Rheine—Osnabrück—Dresden Hbf—Prag.

Detta ett arioso:

Budapest — Wien Ostbhf — Passau — Köln / Cologne — Brüssel / Bruxelles — Ostende — (London).

Och detta en fulltonande aria:

Warszáwa / Warschau — Berlin Anh. B. — München — Innsbruck — Verona — Bologna — Firenze / Florenz — Roma / Rom

Mellan alla dessa okända, hemlighetsfulla städer rulla dessa långa grågröna vagnar, vilkas plåtbetäckning påminner om en pansarbåts, vilkas maningstavlor till de resande äro tryckta på fyra språk i en ton som ligger mittemellan rättegångsprotokoll och ett militärkommando, och vilkas väggar äro fulla av brokiga rekommendationer för aldrig hörda firmor med sällsamt klingande namn.

De rulla dag ut och dag in, över markskländer och högslätter, genom tunnlar och över hängbroar, längs svindlande alppass och stillastående laguner, genom snöstormar och rötmånadsglöd! När man är en ung, nybliven världsmedborgare, gripes man av yrsel vid en sådan anblick och av obetvinglig lust att taga alla dessa expresser på en gång; hjärtat i ens bröst skälver som kompassnålen under inflytande av en induktionsström, och själen slites mellan de fyra väderstrecken som mellan fyra lokomotiv. Slutligen segrar ett av väderstrecken, men med tiden till sin hjälp hinna även de tre andra att bli tillgodosedda. I icke få år rullar världsmedborgaren, en ny Merkur, på bevingade hjul från stad till stad och från land till land spridande guld och välstånd omkring sig, uppmuntrande handel och näringar. Men av alla de expresser, som i dessa år bära honom och hans lycka på sina kullager, bli två oförgätligare än andra.

Den första är Orientexpressen från Paris över Wien och Budapest till Bukarest, Aten och Konstantinopel. Den kan endast jämföras med den flod den följer under största delen av sin väg. Liksom Donau börjar den i gammaldags välordnade omgivningar, börjar som en vanlig express med sextio kilometers fart i timmen, välskötta kupéer och välskötta passagerare. Men snart nog förändras den. Kupéerna, vilkas himmelsblå plysch var så fräsch på Gare de l'Est, vilkas mässingsbeslag lyste som

gammal polerad koppar och vilkas golvmattor voro så otadligt rena, bli allt svårare att känna igen. Över golvmattorna ligger ett snöfall av cigarrettaska, soffornas himmelsblå plysch visar otaliga fläckar av mångfärgat puder, mässingsbeslagen uppvisa serier av tumavtryck som erbjuda intresse även för en icke-fackman. Längs korridorerna vandra herrar med armband kring handleden och ögon vilka blixtra i kapp med diamanterna i deras ringar; i kupéerna sitta sköna kvinnor, vilkas skoklackar påminna om gammaldags champagneglas och som göra resan genom Europa i urringade aftontoaletter. Deras kinder tävla med Alpernas aftonglöd, och parfymen av deras cigarretter överröstar parfymen i de diamantblixtrande kavaljerernas rockuppslag. När den enkle västerländske resanden banar sig väg till toaletten för att hålla morgonrengöring, behöver han sällan vara rädd för att finna den upptagen och icke en dag under den fem dagar långa resan klickar vattenledningen, ty i detta tåg är vatten lika föraktat till utvärtes bruk som det är till invärtes bruk i vissa västligare länder. När tåget passerar en tunnel och det elektriska ljuset händelsevis inte är tänt, höras gälla rop från alla håll: — Gardez vos bijoux! Passa på era juveler! Ett sådant rop ger utslungaren rykte som människovän och förebygger alla fula misstankar för den händelse något s k u l l e inträffa... Genom korridorerna vandra tobaksbruna konduktörer, deras plånböcker ha tjugu fack, i vilka

de förvara all slags valuta i alla de sju länder vilka tåget passerar, och de växla efter kurser, som inte ruinera dem; men innan man passerar en gräns där valutakontrollen är svår, föra de många och viskande samtal med passagerare som ofta se sig om, och plånbokens innehåll växer för att kort efteråt minskas. Men om dessa konduktörer äro värdiga en professur i nationalekonomi vid vilket universitet som helst, är det säkert att restaurangvagnens kypare, om de ville, skulle kunna ge många förbluffande upplysningar till de lagstiftare som fortfarande bemöda sig att skriva lagar mot smuggling av spritvaror, tobak och diamanter... Och så susar tåget vidare genom rike efter rike, en mikrokosm; till dess håret som i tidernas morgon började lämna människans panna, hastigt återvinner mer och mer av den förlorade terrängen, tills Budapest har passerats, tills farten blir långsammare och långsammare, och tills man vid gränserna far fram mellan en skog, icke av telegrafstolpar utan av bajonetter, kommenderade av officerare med korsett under uniformen; intill den tidpunkt då den stora expressen likt Donau delar sig i tre mynningar som utlöpa i Bukarest, Konstantinopel och Aten...

Men om Orientexpressen är oförglömlig, så är en annan mindre frejdad express det inte mindre: kvällståget Berlin—Frankfurt—Basel strax efter freden.

På denna tid gick det endast ett tåg om dygnet på denna Tysklands kanske viktigaste förbindelse-

led mellan norr och söder. Det gick klockan åtta på kvällen, men kontrolldörrarna till perrongen öppnades klockan halv sju och redan ett par timmar förut stod det en kö framför kontrollen. När dörrarna slogos upp, var det som när portarna till en sluss öppnas och vattnet med ett brak forsar in i tomrummet: en svallvåg av varelser på två ben (några dock på ett och några utan — det är ljuvt och ärorikt att förlora ett ben för fosterlandet), en stormflod av mänsklighet sköljde förbi männen i kontrollen, vilka icke ens om de var för sig haft lika många armar som en indisk avgudabild skulle kunnat fylla sin plikt och kontrollera om svallvågen köpt biljett. En kvart efter dörrarnas öppnande fanns det inte en sittplats och knappt en ståplats kvar i det fjorton vagnar långa tåget. Varför spärrade man inte kontrollen på nytt? Tåget var ju fullt. Men den som tänkte på detta sätt kände illa människonaturens anpassningsförmåga. Intet är omöjligt för en människa som är tvungen att antingen resa med ett tåg eller inte resa alls — nej, inte ens att kullkasta den lag som förbjuder två fasta kroppar att samtidigt intaga samma rum. En timme före tågets avgång var det så fullt, att den enda jämförelsen var den övliga med sardinlådan, men fortfarande strömmade folk genom kontrollen, fortfarande absorberades de på ett eller annat oförklarligt sätt, och fortfarande strömmade nya skaror in i deras spår. Man frågade sig vad som skulle ske i händelse av en järnvägsolycka — men man

lugnade sig vid tanken på att detta var det enda tåget på dygnet. Och fortfarande gled floden av ansikten förbi de gardinlösa fönstren, fortfarande uppsögs den och efterföljdes av en ny. Äntligen slog klockan åtta, och med ett dovt ryck, som en dödstrött soldat som känner sin plikt, satte tåget sig i gång. Men ett nytt problem återstod: var skulle de resande få plats som stötte till vid mellanstationerna? Det finns många stationer mellan Berlin och Frankfurt, och vid var och en väntade nya horder. Var gång man spratt upp ur halvslummern och såg dessa människomassor störta mot kupéingångarna, gnuggade man sig i ögonen för att vakna ur en mardröm. Men det var ingen mardröm, det var verklighet, och om något var ägnat att inskärpa det ytterligare var det trängseln av ansikten i korridoren, vilka genom de gardinlösa fönsterdörrarna stirrade och fortforo att stirra på de lyckliga som funnit en sittplats — timme efter timme, hjälplösa och undergivna. Nej, om något stärkte intrycket av mardröm, så var det dessa krigsmärkta ansikten med hungerögon, vilka förde tanken till spiritisternas skildringar av de stackars Vaktarna från den Andra Sidan, dem som genom tidlösa evigheter, vanmäktiga och stumma, iakttaga den värld som de inte kunna nå in i... Äntligen sent på natten splittras maran av en urladdning: tåget håller vid en station, där nya horder vänta, men nu är det slut, ingen kan längre bana sig väg in genom dörrarna. Med ens ryckas

fönstren ned och genom fönstren störta män upp med packning och allt, slita sina kvinnor upp efter sig och vägra att taga reson, vägra att gå, förrän tåget — en spökexpress, om det någonsin funnits en sådan — vid åttatiden på morgonen ångar in på Frankfurts bangård och avbördar sig åtminstone en del av sin dystra besättning...

Nitton och femton...

Så fort reser man, när man reser i tiden! Den medelålders herrn spratt till vid sin apéritif under banhallens stora klocka. Två herrar hade kommit in på det lilla friluftskaféet, just de två herrar han väntade. Båda voro till åren, båda hade polisonger, men under det den äldstes min uttryckte korrekthet, köld och spleen, voro den yngstes spelande och uttrycksfulla. Något i hans sätt mot den äldre antydde att han, fastän vän, inte var dennes sociala jämlike. Den äldste av de två skakade hand med den väntande medelålders herrn och sade:

— Jag kommer, som ni ser, på slaget. Det gör jag alltid. Ni torde minnas berättelsen om min entré i londonklubben just när det elfte klockslaget förklingade. En sekund senare skulle jag ha mist en förmögenhet, men jag kom inte denna sekund försent! Ni däremot kommer för tidigt. Det är ingen dygd och knappast någon artighet emot värden.

— Jag ber om ursäkt, lord Phileas, sade den

medelålders herrn. Det var inte min avsikt att vara ohövlig. Hur står det till, monsieur Passepartout?

Den yngste av de två smålog galliskt. Den äldre återtog:

— Och vad har ni fördrivit tiden med, om jag får fråga?

— Jag har drömt. I avvaktan på den egenartade middag, till vilken jag haft lyckan att bli inbjuden av lord Phileas Fogg (adlad av en stolt och tacksam nation), i avvaktan på denna middag i det Gyllene Tåget har jag tillåtit mig att drömma om de expresser som burit mig hittills.

— Ni kan omöjligen känna något större antal av dem, sade Phileas Fogg kallt. Och för övrigt präglas alla expresser av en enastående monotoni. Alltsedan Georges Nagelmackers på 1860-talet besökte Nordamerika och fick idén att införa Pullmanvagnarna på Europas järnvägar, alltsedan han år 1876 i Liège grundlade sitt första bolag, som tre år senare flyttades till Brüssel, med konung Leopold som huvudaktionär, alltsedan han den femte juni 1883 grundlade Orientexpressen, den åttonde december 1883 Calais—Romexpressen, den femte november 1887 Sydexpressen till Madrid och Lissabon samt 1896, på ett datum som jag glömt, Nordexpressen till Petersburg — alltsedan denna tid, min herre, har reselivet börjat präglas av en för varje år mera outhärdlig melankoli. Vad är det för förtjänst i att resa, när man med bestämdhet vet

att man kommer fram? Jag frågar er, som drömmer om expresser därom, och ni blir mig svaret skyldig.

— Men, ers lordskap har dock, vågade den medelålders herrn inskjuta, inviterat mig på en middag just i afton och just i ett tåg!

— Det är sant, att jag inbjudit er till middag i afton klockan nitton och fyrtioett i det Gyllene tågets pompejanska matsal, svarade Phileas Fogg med om möjligt ännu större köld, men häri ligger intet ologiskt. För det första är det mig sedan länge omöjligt att äta, om jag inte samtidigt rör mig med minst nittio kilometers hastighet i timmen genom rummet. För det andra kan man ännu inte äta med komfort i en bil. Därför är det tills vidare nödvändigt för mig att intaga mina måltider i en express, och av denna anledning tillryggalägger jag årligen fem gånger jordens omkrets vid ekvatorn i monsieur Nagelmackers tåg. Men, min herre, och häri ligger knuten, det är till en avskedsmiddag som ni är inbjuden! Vid denna middag kommer ni att göra bekantskap med två vänner till mig, som ha var sin plan att förelägga mig. Min ene vän är ingenjör Robur, vars namn ni möjligen hört. Han har konstruerat ett luftskepp, en helikopter, vida överträffande alla de monoplan, biplan och luftskepp som hittills beseglat rymden. I denna kan man intaga sin middag under det man färdas med en hastighet av fyrahundra kilometer i timmen. Min andre vän är professor Niepcovski från Wien, upp-

finnaren av en styrbar lufttorped, som skjutes ur ur en kanon och drives fram genom rymden av en serie sprängstötar. Med Niepcovskis torped, min herre, tillryggalägger man vägen från Wien till Newyork på fyra och en halv timme, äter ombord och besparas därigenom — vilket inte är den minsta fördelen — det amerikanska köket. Men klockan är nitton timmar, fyrtio minuter, trettio och en halv sekunder. Det är tid att stiga upp i monsieur Nagelmackers Gyllene tåg. Båda de uppfinningar jag talade om ha den fördelen för en verklig resande, att han omöjligen kan veta, om han kommer fram eller ej. För min del lutar jag emellertid åt Niepcovskis lufttorped, och det blir förmodligen den som jag kommer att inköpa.

— I avvaktan, mumlade den medelålders herrn för sig själv, under det han i Phileas Foggs fotspår steg upp i den sista och mest fulländade av Europas expresser, i avvaktan på den maskin om vilken Wells har profeterat, och med vilken vi skola resa direkt genom tiden i stället för att göra omvägen genom rummet!

INNEHÅLL.

I. LITEN ARIADNETRÅD.

Inledning 7
Danmark 11
Tyskland 23
Dubbelörnens skugga 41
Italien 57
Le coq au vin 77

II. EXEMPEL PÅ RESOR.

Infall i kejsarens arvländer 99
Wienervinter 115
Resa till ett gott land 133
Afrikansk inspektionsresa 149
Europeiska expresser 169

FRANK HELLER:

Odysseus eller de sju menyerna. 5: 50.
I sicksack genom sinnevärlden. 3: 75.
Herr Collin contra Napoleon. 5: 75.
Storhertigens finanser. 5: 50.
Den tusen och andra natten. En arabesk. 4: 75.
Doktor Z. 4: 75.
Du dåre, i denna natt — 6: 75.
Förbannelse över de otrogna. 3: 50.
Herr Collins sällsamma äventyr. 3: 75.
I hasardens huvudstad. Monte Carlo-noveller. 3: 50.
Inled mig i frestelse. 4 kr.
Kejsarens gamla kläder. 4: 50.
Min vän signor Origoni och några andra herrar. 2: 50.
Polis! Polis! 4: 75.
Andarna och Furustolpe. Roman. 10: 75.
Herr Collins affärer i London. 3: 75.
Herr Collin är ruinerad. 4: 75.
Herr Leroux i luften. 3: 25.
Monsieur Jean-Louis Kessels papper. 3: 50.
Unge Karl-Bertil von Birck. 3: 25.
Yussuf Khans giftermål. 3: 75.
Ballader till bröderna. 5: 75.

ALBERT BONNIERS FÖRLAG

6000410093
Göteborgs universitetsbibliotek